

Леся Бернакевич

Заходить до хати вампір волохатий

Від 20 до 60 % випускників дитячих будинків згодом потрапляють на лаву підсудних.

Приблизно 5–12 % закінчують життя самогубством.

З преси.

Роман-гротеск

— Чому ви так рветесь працювати медсестрою в інтернаті? — запитав голова комісії з призначення посад — товариш Шинків у випускниці медичного училища Мар'яни Чолки. То була дівчинка зі східними рисами обличчя і, незважаючи на невеличкий ріст, міцно збита. Її коротка хлоп'яча стрижка, на яку відважився б не кожний мужчина, вилискувала синявою.

— Хочу захищати нещасних сиріт, — промовила Мар'яна.

— Захища-а-а-ати? — протягнув зверхник. — А від кого?

Мар'яна, яка навіть і в стані спокою була неговіркою, зараз, не чекаючи такого запитання, зовсім розгубилася і почала нервово сіпати

комсомольського значка на своїй гімнастерці.

— І чому ви вирішили, що ці діти — нещасні? — допитувалось тим часом у Чолки велике цабе, яке ще декілька літ тому було звичайнісіньким ветеринаром. — В Радянському Союзі — всі щасливі! То тільки десь там, в країнах капіталу і безправ'я громадяни мешкають у контейнерах з-під сміття і не мають що в губу покласти.

— Я також вихованка дитячого будинку, — нарешті, спромоглася на відповідь чорноголова комсомолка, втупившись у руки роздавача путівок у життя — короткопалі і в ластовинні.

— Ось воно що! — вигукнув Шинків. — Ну, голубонько, не хочу вас ображати, але до цієї солідної установи вам ще треба трохи дорости.

— Хіба ж я досі не виросла? — поглянувши з-під лоба на Шинківа, буркнула випускниця медичного училища. Від роздратування її пружні щоки, які в народі порівнюють з наливними яблуками, роздулися.

Голова поблажливо всміхнувся:

— Справа не в роках: просто в таких закладах потрібні спеціалісти з особливим підходом, чулим серцем та твердим характером. Адже вихованці інтернатів — такі вразливі! Ось чому там ніколи не буває вільного місця, — пояснив він.

— А де ж мені ... практикуватися? —

поглянула недовірливо Чолка на дядька в елегантному костюмі.

— О-о-о, з цим ви не матимете гризоти, бо не в Америці живемо, де — купа безробітних. Можемо скерувати вас у... Середню Азію! Ви молода, і вам, мабуть, цікаво буде світу побачити! — поспішив запевнити Шинків Мар'яну і, не витримавши її важкого погляду, зірвався з місця і почав бігати від вікна до дверей свого кабінету. — Звичайно, там —... спека неймовірна, зате в затінку в людини ноги інешм покриваються! Не подобається? — звів здивовано брови, бачучи, що відвідувачка не розділяє його захоплення. — Тоді у Великі Жиялки призначимо.

Мар'яна зовсім занепала духом.

— Що таке — Великі Жиялки? — видавила вона ледь чутно із себе.

— Нормальне радянське село в нашій області, біля Жидачева. Тамечки вам буде, як у Бога за пазухою, і ви станете медиком широкого профілю: і терапевтом, і дитячим лікарем, і акушеркою, і медсестрою на всі сорок хат! Повірте, навіть для рідної дочки я не спромігся б на краще місце, — вів далі цей мандарин¹ під облесливі посмішки своєї свити. Мар'яна пильно і по черзі вдивлялася в очі

---

¹ Китайський чиновник

кожного з посіпак Шинківа, намагаючись розгадати, чи не криється за їхнім призначенням у село якась пастка. Нарешті, поцікавилася в роздавача посад:

— А чому там досі не було лікарки?

— Та була... — знехотя буркнув Шинків.

— Тоді куди вона ділася?

— Не подумайте, дитинко, чогось такого, — кинувся заспокоювати Мар'яну голова комісії. — То була хороша дохторка, за короткий час уже встигла сподобатися тамтешнім мешканцям, зав'язала нормальні контакти з місцевими коровами, і на вулиці до неї кожна собака виляла хвостом... Але захотілося цій лікарці повечеряти грибами, ну і... одне слово, вам там сподобається і ви, нарешті, зможете загоряти на сонці, а не за віконною шибкою і...

Шинків затнувся, збагнувши, що Чолка так потребує сонячних ванн, як немовля — зубного протезу. Але вона не звернула уваги на ляпсус керуючого. Бо була стурбована призначенням у невідому місцевість. Мар'яні годі було уявити Великі Жилияки, адже досі її нога ще не бувала в селі. Тому дівчина не знала — тішитись своїй службі за межами Львова чи сумувати? Тож тільки замакала, наче ягня. Голова ж вирішив, що Мар'яні просто важко говорити від щастя, і наклав на папір резолюцію.

Узявши в голови цей папірець, Чолка пригадала немовляток — залоскотаних на смерть, закатованих голкою, тих, хто провів дитинство у божевільні, але промовчала. Довести приклади «особливого підходу» лікарки та виховательок з притулку «Щасливе дитинство» Чолка ніколи не змогла б. Навпаки, ще її посадили б до тюрми за наклепництво. Про це неодноразово нагадувала ескулапка Турянська. То ж помсту довелося відкласти...

ПЕРША ЧАСТИНА

Страховини з будинку дитини

1

Мар'яна Чолка доводилася дочкою одній жінці, яка, покращуючи своє здоров'я у Трускавці, вскочила в гречку з громадянином Латинської Америки. Чоловік простив дружині зраду з нащадком Соколиного Ока, але брати додому плід їхнього кохання відмовився навідріз. «Я не буду годувати цього чужого пуголовка!» — стояв на своєму товариш Чолка, коли лікарі з пологового будинку, вигрібши малятко на білий світ, вмовляли його не брати гріх на душу. Але рогатий муж був невблаганним, і його дружина написала

заяву-відмову від новонародженої. І Мар'яночку віддали в чужі руки, відправивши до сиротинця «Щасливе дитинство», де всіх дітей стригли однаково, наче баранів...

Вихователі багатьох інтернатів заздрили колегам із цього притулку, здивовані стриманістю, статечністю та мовчазністю їхніх вихованців, і просили поділитися секретом. Але педагоги зі «Щасливого дитинства» лише хитро усміхалися або закидали щось про велике везіння.

Тож ніхто не здогадувався, що слухняні діточки є заслугою лікарки Турянської, — синьоокої жіночки з великою бабетою на голові, щоками кольору докторської ковбаси та малиновими губами, яка була великою садисткою. Малюки не запам'ятовували няньок, які напували їх молоком, не знали в обличчя директора, бо той рідко заходив до їхньої опочивальні. Проте образ лікарки носили в серці своїм, щойно навчившись сидіти. На це у них були свої причини.

Зоя Володимирівна здавна мріяла захистити дисертацію на тему «Тривалість життя немовлят у екстремальній ситуації». Заплативши, кому треба, великі гроші, вона отримала посаду головного лікаря у сиротинці, де матеріалу для її експериментів було доволі!

Турянська садовила котрусь дитиночку, наприклад, Мар'яночку собі на коліна і вколювала

її пальчик пером, яким беруть кров для аналізу, та ще й копірсала ним по вколеному місцю. І коли біднятко заходилося плачем, — лікарка заковувала очі в екстазі, бачачи себе кандидатом медичних наук! Тоді прикладала до вколеного кінчика пальця маляти ватний тампон.

— А-а-а! — горлала Мар'яночка, вкладаючи в цю голосну літеру увесь свій біль, страх і безвихідь.

— Подобається? — по-своєму трактувала плач дитини Турянська.

— О-о-о! — постогнуючи, мотала дівчинка голівкою.

— Хочеш сказати, що бажаєш іще раз? — здогадувалася лікарка.

Щойно Чолка стишувалася, як Турянська знову бралася за гострий скарифікатор і штрикала іншу пучечку немовляти, і вже на ній з'являлася намистинка крові й супроводжувалася надсадним криком дитиняти.

— Бачу, бачу, що ти уже на сьомому небі від ща-а-а-астя! — приязно лебеділа Турянська.

— Е-е-е! — верещала маленька людинка, уже намагаючись сховати за свою спинку третього пальчика і, перекосивши од мук і жаху обличчя, пручалась, не давалась, але де ж їй було змагатися із монстром у білому халаті!

— Скромня-а-ага, боїшся признатися, що тобі хочеться ще-е-е! Але мені для тебе нічого не

шкода, — великодушно промовляла лікарка і заносила гострий предмет над безіменним пальчиком жертви.

Решта безбатченків, зачувши метушню, сполохано визирали зі своїх ясець і коли бачили, як їхній закривавлений однополчанин відчайдушно тріпоче в руках грізної тьоті, як він, втративши голос від крику, лише страдницьки роззявляє роток, а його личенько від катувань поступово втрачає людські риси, то їхніми голосіннями наповнювалася вся зала.

Дозволивши дитяточку перепочити хвилинку-другу, лікарка розпорювала гострим предметом його мізинчик і наспівувала пародію на відомому колисанку Миколи Сома:

Заходить до хати вампір волохатий

І з ним добра баба Яга.

Як візьмуться кров із дитинки смоктати.

Ля-ля-ля, ля-ля-ля, ля-ля.

Рученьки-ніженьки повідривають...

Урівноважувалася лише тоді, коли на діточих ручках були переколені усі пальчата, а немовлятко повністю знесилювалося від болю й плачу і звіщувало голівку. Мовчазним це ангелятко було вже нецікавим для мучительки. Вона потребувала здорового вереску. Наступного дня служителька

Гіппократа штрикала невинні рученьки іншого писклятка, а далі — черговій сиротинці дошкуляла. Не дивно, що коли у дверях спальні появлялися чорні закрути її волосся — малесенькі невірники перелякано забивалися у кутки своїх ліжечок, прикривали очка рученятами-прутиками, сіпались, наче їх било струмом, і гірко ридали. Дехто у відчай припадав мокрим носиком до віконної шибки, тарабанив у неї майже прозорими від недоїдання зап'ястками, бився об холодне скло пташкою, намагаючись привернути до себе увагу перехожих, які проходили протилежним боком вулиці. Але заклопотані дорослі не мали часу поглянути вгору на вікна, за якими беззахисні мешканці інтернату беззубими устонецьками марно волають про допомогу. Багато з цих сіромах, не витримуючи щоденних стресів і, проживши всього десять-одинадцять місяців, помирало. Але експерти так і не змогли дошукатися причин смерті: Турянська кожного разу змащувала поштрикані пальчики кріпачат якимсь тільки їй відомим еліксиром, після якого не залишалося жодних слідів.

На відміну від лікарки Турянської практикантка Оля, яка віднедавна появилася в амбулаторії «Щасливого дитинства», терпіти не могла дитячого плачу. Отож лоскотала п'ятки хлоп'яточкам та дівчаточкам, від яких відмовилися

мами. Спершу маленьке, бувало, й сміється, але далі його ротик стурбовано стягувався, і воно намагалося вивільнити ніжку з цупких пальців медсестри, «забава» якої уже починала його непокоїти і врешті ставала нестерпною. Оскільки Оля далі продовжувала цю «потіху», то пуцьвірінок зойкав, звивався у корчах, благаючи в такий спосіб зглянутися над ним. Та марно. Тоді сердечко у бідачки не витримувало і розривалося. А у віченьках застигав німий крик «За що!!?»

Коли Оля вперше порішила немовлятко, то страшенно переживала і, плачучи, прибігла до Турянської зізнатися у скоєному. Адже це були не прості дітки, вони виховувалися під патронатом комуністичної партії і, як запевняв директор, — їх чекало велике майбутнє. Тож слава про інтернат «Щасливе дитинство» гриміла на все місто, і багато хто (лікарі, кухарі, вчителі, няньки) мріяли отримати там посаду. Тепер Оля не сумнівалася, що її виженуть з роботи, а тоді ще й розстріляють.

— Зое Володимирівно, я накладу на себе руки! — захлинаючись слізьми, практикантка стала перед дитячою лікаркою.

— Що сталося? — і собі переполошилася Турянська. Навіть поклала власну долоню собі на ту ділянку тіла, де було розташоване її серце. Особливо, коли уявила, що практикантка розбила кілька ампул із вітамінами В¹ і В¹², які вона

заввичай вводила деяким своїм заможним сусідам за кругленьку суму.

Але студентка від страху не знаходила слів, які могли б пом'якшити її вчинок. Лише билася в істериці.

— Тільки не кажи, що розбила термометр, — насупилася Турянська.

— Ой де там, все набагато гірше, — нарешті спромоглася на зрозумілу мову Оля. — Зоє Володимирівно, я і в думках не мала зробити щось лихе тій маленькій Підпарканній! Але вона та-а-ак плакала, що я захотіла їй підняти настрій, і...

— І що-о-о-о? — запитала грізно Турянська.

— Я... я...почала її лоскотати, і тоді вона... Зоє Володимирівно, я не знала, що від цього помира-а-ають, а-а-а! — знову зайшлася плачем початкуюча медсестра.

— Щоб ти скисла! А я вже, було, злякалася, що ти пролила якесь лікарство, — зітхнула Турянська так полегшено, що її підлегла вражено заокруглила очі. — Іди собі і не заважай мені тут оформляти документацію!

— Але ж, Зоє Володимирівно! — скрикнула Оля, не впевнена, чи зверхниця зрозуміла її. — Дитинка не дихає!

— Що я — мертвих дітей ніколи не бачила!? — повела плечем педіатр. — Виклич прозектора і не мороч мені голови.

— Зое Володимирівно, мене ж за цю Підпарканну питають! Що маю робити?

— Питають? Хто цікавиться долею байстрючат? У цієї Підпарканної — ні тата з мамою, ні діда з бабуною, ні навіть дядька з тіткою! — сказала Турянська таким байдужим тоном, якого не дозволила б собі у випадку крадіжки, скажімо, партії гірчичників.

І Олю ніхто не посадив у тюрму. Бо спеціалісти з моргу, які розслідували цей випадок, не знайшли доказів насильства. А працівники інтернату, зокрема няньки, навіть словом не проходилися ні про Ольчин злочин, ні про знущання над дітьми лікарки Турянської. Їм було навіть вигідно, аби в інтернаті проживало якомога менше цих крикунів. Кожна з них зокрема, отримавши по десять-дванадцять новонароджених, з ніг збивалася, щоби всіх їх помити, зодягнути, нагодувати та вигуляти. Зрештою, увесь персонал «Щасливого дитинства» був не без гріха: медсестри брали ліки для власних дітей, а для сиріт навіть аспірину шкодували; куховарки несли додому м'ясо, огірки, курчатину, а дітей на державному утриманні годували самими макаронами; виховательки також забирали для своїх дочок та синів книжки з гарними малюночками та іграшки, а в інтернат приносили з дому всілякий непотріб, який не мали куди подіти. І Ольга збагнула: їй усе

сходитиме з рук.

— Малята гинуть від горя, — заявив директор притулку перед медичними світилами на спеціальному симпозіумі, який скликало Міністерство охорони здоров'я, стурбоване частими смертями в «Щасливому дитинстві».

— Яке горе може бути в таких малюків? — поглянув поверх окулярів на інтернатівського владаря котрийсь професор.

— Вони, розумієте, не можуть пережити того, що від них відреклися мами, ось і залишають цей світ, — впевнено відповів директор. При цьому він послався на закордонного психолога Спіца, який довів, що мешканці закритих закладів, розлучені з близькими, впадають у маразм і до 70 відсотків з них помирає на першому році життя...

Мабуть, ті малюки, які згинули в сповиточку, були щасливішими від тих, кому судилося вижити. Адже сиротинець «Щасливе дитинство» був нетиповим, відрізнявся від решти закритих закладів у місті, де діток виховували до трьох літ, а потім переводили в інші інтернати. Вихователі стверджували, що для вихованців розставання з друзями та наставниками, до яких вони звикли, ставало психічною травмою. Але маленькі арештанти «Щасливого дитинства» зазнавали стресу саме від того, що їх залишали на тому самому місці, лише переводячи до старших груп

цього ж інтернату, і у них не зоставалося надії потрапити до ліпшого закладу, до можливо добрішої лікарки, ніж Турянська, утиски якої ставали вигадливішими в міру того, як пахолятка підростали. На противагу дитячим психологам, які пропонують двадцять способів утихомирити неслухняних дітей, лікарка вдавалась до меншої кількості, але дуже вже дошкульних. Щоб державні утриманці були спокійними, не ускладнювали життя персоналу і щоби їх ніхто не чув, представниця медицини утихомирювала їх кваліфіковано, не вдаючись у довгі пояснення. Тому дитиняті, яке не бажало спокійно ходити, а весь час бігало, Зоя Володимирівна дубцем перебивала ніжку, і воно надовго осідало в гіпсі. Хто накидався на їжу, ще й намагався заволодіти пайкою товариша за столом або вимагав добавки, — того лікарка змушувала їсти гіркі таблетки «Етазол» і рот заклеювала ізоляційною стрічкою, щоб не виплюнув. Хто був дуже цікавим і зазиравав у кожную шпарину, — такому підопічному вона прищемляла ніс... дверми.

Правда, траплялися серед вихованців і безнадійні. Таким Зоя Володимирівна вводила транквілізатори ². Після цих медикаментів діти

---

² Лікарські препарати, які знімають нервові збудження.

ставали загальмованими, забудькуватими і до усього байдужими. А хто надалі продовжував буйствувати, то того відправляли до психіатричної лікарні. Звідти дошкільнятко поверталось із затьмареним розумом і гляділо в одну точку. Коли настав час відправляти цих мучеників до першого класу середньої школи, то після усіх репресій директор назмітав ледве півтора десятка кандидатів у школярики.

Подбала лікарка і про те, аби ці невиннятка ще з пелюшок позбулися звички скаржитися комусь. З досвіду знаючи, як прагнуть спілкування із дорослими мешканці дитячих комбінатів, Турянська наймала якого-небудь пияка за пляшку горілки, і він приходив до «Щасливого дитинства» в призначений час. Дітлашня, загледівши цього гуманоїда, гурмою зсувалася до нього, підставляючи голівки в надії, що він їх погладить. Але чужинець несподівано виймав із кишені ремінь і починав шмагати горопах по чім попало. З лементом, гублячи повзунці, безрідні крихітки мерщій розповзалися, немов жучки, ховалися за шафою чи під столом. Але пасок знаходив їх скрізь. Після такої «ласки» маленькі істоти вже в кожному дорослому вбачали тільки ворога, не вірили йому, чекали від нього лише підступу і обминали його десятою дорогою. Були впевнені, що їх ніхто у цьому світі не захистить. А Мар'яночка, коли

надалі бачила захожого у сірому вбранні, хуленько відповзала від нього якнайдалі. Тоді озиралася, аби побачити, чи далеко від неї її ворог?

Мирослава Йосипівна — ця напутниця з глибоко посадженими очима та проваленою серединою обличчя усіх діток тримала в чорному тілі, але найдужче від неї перепадало маленькій Мар'янці, хоча вона на пустощі була навіть не здатна, лише з цікавістю оглядала світ. У свої півтора року дівчинка не те що ще не встигла скоїти якогось лихого проступку, а взагалі зростала настільки невибагливою, що за браком іграшок бавилася кутасиком власної розпашоночки. Нянька, припаркувавши це солодяtko на килимку, могла бути певною, що, повернувшись до ігрової кімнати через годину, застане його на тому ж самому місці, здебільшого заснулим, розпластаним на животику і з кумедно висолопленим язичком. Звичайно, дівчинка іноді наближалася до дверей зали, які вели в коридор, визирала з-за них, оглядала простір, обмежений з обох боків, і відразу ж чалапкала назад. А, розглядаючи якусь річ, на відміну від своїх ровесників, ніколи не пробувала схопити, поламати чи розірвати її. Вона просто водила зачаровано лагідними оченятами за маятником годинника, спостерігала за тарганом, який поспішає до своєї щілини. Хіба що ледь-ледь, бувало, доторкнеться пальчиком до кульчика годувальниці,

але відразу ж із винуватим виглядом ховала руку за спину. Проте грізна навчителька кривдила її найчастіше. Бо ця смагловида дитина нагадувала їй своїм виглядом суперницю, яка відбила в неї хлопця. У Мар'яночки були і такі ж чорні мигдалеві очі, і кругла форма личка, і стримані рухи, і навіть така ж поважна міміка, як у ненависної пасії, на яку цей фацет проміняв виховательку Мирославу! То ж, проходячи мимо Мар'яни, яка тоді ще ні говорити не вміла, ні не розуміла слів інших, місцева фрекен Бок не могла стриматись, щоб не зірвати з її голівки чепчик. Виокремивши Чолку серед решти постояльців, вихователька заганяла її в куток і налітала на неї, мов шуліка — на курчатко: дряпала їй щічки, смикала за волоссячко, викручувала тонесенькі пальчики, кидала на підлогу і місила ногами. І чим благальніше скімлила бідолаха, тим дужче глумилася над нею страшна тьотя. Для неї було насолодою бачити, як завдяки власному бажанню і силі, може принижувати це миле дівчатко, робити його негарним, навіть ще поганішим, ніж сама Мирослава Йосипівна: від страждань і болю губки Мар'яночки спотворювалися, сплакане личко ставало асиметричним, набряклим і брудним, а очі, наповнюючись жахом, червоніли і втрачали всю привабливість.

Мар'яночка відчула своїм дитячим сердечком,

що цій кривдниці милі її муки. Тож коли наступного дня вона зустрічалася зі злою фурією, то, намагаючись показати, що зовсім її не боїться, змучено всміхалася. Так ця попелюшка інстинктивно сподівалась уласкавити карательку, щоби вона не здогадалася, як їй важко. Але судома відчаю на личеньку дівчинки, замаскована під усмішку, та підборіддя, що від страху дрижало, неабияк розлючували особу із завихреною головою. Від думки, що це мацьопство, яке ледве звелось на ноги, уявило собі, що може обдурити і обвести навколо пальця навіть її, саму виховательку, Мирослава Йосипівна гнівалася ще дужче. І доти ляскала дитину мухобийкою по губах, доки вони не перекошувалися до плачу. Довівши бранці ясельної групи власну перевагу, вихователька дуже вдоволено прямувала до свого кабінету. А Мар'яночка, затуливши долоньками зболене личко, жалібно скавуліла і не могла зрозуміти, за що вона страждає, чого від неї хоче ця бузувірка і чому їй ніяк не догодити? Проте як би слізю не побивалася дівчинка, — ніхто не звертав на неї уваги, не шкодував її, не заспокоював: персоналу просто не було часу повторювати усім стражденникам: «Не плач, киця принесе тобі калач...»

Коли бідна дитинка знову помічала наближення Мирослави Йосипівни, то її обличчя кам'яніло, а сльози, не встигнувши скотитись на

щічки, просто вистигали в її чистих, форми мигдалин, очах. Хоча Мар'яночці ще не минуло і двох рочків, проте її зіниці наповнилися такою глибокою тугою й зневірою, мов би за плечима було ціле прожите життя. Утриманка інтернату гляділа на гувернантку приречено, намагаючись відгадати, які то тортури сьогодні вигідає для неї ця баба Яга? Може, знову виведе її гуляти на повідку, примушуючи рачкувати алеями саду? Після такої «прогулянки» у дівчинки щоразу коліна збиті до крові, а на долоньках — здерта шкіра. Згодом, підростаючи і навчившись швидше ходити, Мар'яночка при появі виховательки встигала втекти і заховатися за колону чи шафу.

Чолка дуже швидко розучилась плакати. Мовчала. Лише у сні стогнала. Бо майже щоночі бачила одне і те ж видіння: вона блукає серед великої кількості жінок. І кожну вмовляє стати її мамою: чіпляється за спідницю перехожої, яка наближається до неї, і благально вдивляється в її обличчя. Але дорослі її не помічають. Від безсилля Мар'яна починає вити. Проте її не чують і ніхто не звертає на неї уваги.

Правда, була в сиротинці і добра вихователька — Уляна Петрівна. Вона любила дітей і душі не чула в Мар'яночці, яка була хоча і міценька, як горішок, проте — найменшенька в групі. Ласкава наставниця постійно гладила дівчинку по голівці,

але, звичайно, старші, пропонуючи себе, витісняли Чолку на задвірки. Уляна Петрівна щодня приносила для безталанних цукерки, цукати, маленькі бублички. Адже думки дітей упродовж 24-х годин оберталися навколо їжі. А Мар'яночка, та взагалі ловила мух язиком, наче жабка, і кожен неістівний предмет, який простягали їй старші, пробувала на зуб або ж лизнути. О, як вона раділа, коли якась річ давала себе згамкати! Проте сильніші сироти, ум'явши свої солодощі, завжди намагалися поживитися ще й гостинцем малесенької смаглявочки. Отак кілька разів позбувшись частунку, бідолашка знайшла вихід. Наче хом'ячок, вона ховала цілого цукорка до свого ротика, такого мацюпусінького і плиткусінького, що він аж ніяк не міг служити надійним сховком від зазіхань старшачків, особливо Ромчика Гризлі. Він отримав своє прізвисько через постійне бажання щось гризти, неодноразово хрумкав навіть вугілля біля грубки і якось розсік об гострий шматок цієї твердої породи свого лоба. Тому цукерка чи сушка в Мар'яночки не затримувалися. Оцей Ромчик з великим писком та тонкими губами у червоній облямівці, спостерігши, що вихователька втратила пильність, намагався розтулити дівчинці ротик. Оскільки Чолка, захищаючи своє добро, міцно стуляла губки, то він починав розривати їх і врешті виколупував з її ротової щілинки заповітну цуцю.

Біднятко, тримаючись рученьками за скалічений писочок, починало невтішно вити. Але малолітній грабіжник встигав з'їсти лагомину, перш ніж прибіжить Уляна Петрівна. Та причина стурбованості улюбленої манюні залишалася для доброї виховательки невідомою. Дівчинка не вміла розповісти, хто її скривдив. Якщо пес Сабир з Амурської області знав дванадцять слів, а робочий слон Джумбо з індійського штату Махараштра — декілька десятків, то з тридцяти знедолених «Щасливого дитинства» лише четверо бралися розмовляти. Бо й хто б мав їх цього навчити? Дорослі ніколи не зверталися до них, як це зазвичай роблять вдома стосовно рідних чад тато й мама: «А скажи, як розмовляє песик? Як нявчить котик? Як мукає корівка?», «Де у тебе очко? Де — носьо?..», не гуляли з ними, тримаючи за ручку, не садовили собі на коліна і не пригортали до себе, не підводили на ніжки, коли котресь з них упаде, і не витирали сліз, не підносили до вікна, щоби показати, як за ним крапотить дощ.

Сама Мар'яночка послуговувалася вигуками із двох літер (ах, ех, ох, ай, ой, гм), а іноді ухкала, наче сова, агакала, огокала, егекала. Зі слів знала лише декілька, та й ті вимовляла неправильно, замість цілого — якусь його частину чи навіть літеру.

— У? У? У? (в перекладі на повноцінну мову

«Чому, чому, чому?») — туркотіла Мар'яночка, зазираючи Улянні Петрівні докірливо в очі і марно намагаючись з'ясувати, нащо вона іноді залишає її саму на поталу злих дітей?

Збагнувши нарешті, що сподіватись можна лише на себе, Мар'яночка одного разу розпачливо затупотіла ніжками, замахала кулачками до Ромчика Гризлі, який наблизився до неї підозріло близько, ще й різко дзявкнула:

— Ав! Ав!

— Ги-и-и-и! — глумливо роззявив свій риб'ячий рот цей плід матері-алкоголички. Його фраза в приблизному перекладі людською мовою означала: «Дзявкай, скільки хочеш, але все одно ти — слабачка, і я тебе не боюся!»

Тоді Мар'яночка підвелася на пальчиках, аби здаватися вищою, ніж є насправді. Але Ромчик, незважаючи на її попереджувальні жести, вже потягнувся до цукерки. Малявочці годі було здолати міцнішого і вищого від себе хлопчика. І у відчаї вона зашипіла, тоді загарчала, а голівка, на якій коротеньке чорне волоссячко стало дибки, здавалося, збільшилася у розмірі. Тремтячи від люті, Мар'яночка мертвою хваткою вчепилася гостренькими зубчиками в руку кривдника і почала її терзати. В Ромчика з'явилося таке відчуття, наче він застромив свою праву руку до капкана, якого тримали у спіжарці від щурів і до якого хлопчина

мав нещастя потрапити, коли надумав поцупити пачку печива.

Бідолашка доти не відпускала руку Гризлі, аж доки той не засичав від болю і відступив. Так що згодом якщо він чи хтось інший кривдив дівчинку, то робив це переважно з метою самозахисту! Зрештою, коли бешкетник бачив, як на голівці Мар'яни, що збільшувалася в об'ємі, в нападі люті розходяться черепні шви і наїжачується коротенька гривка, то волів забратися геть. Бо якщо зацькованій дитині бодай здавалось, що її хочуть обдурити, що проти неї задумали щось недобре, або що над її крайцем зависла небезпека, чи хтось загрожує цілісності її цукерки, то в таку хвилину між нею і звіром різниці не було жодної. Дівчинка намагалась відгризти ошусту вухо і взагалі вдушити своїми маленькими, але тугенькими пальчиками. Одне слово, еволюційні зміни Чолки — це було видовище не для тих, хто має слабкі нерви!

Мар'яна і всі пансіонери загалом так уже позивали до стусанів, що коли їх повели на екскурсію до музею, то, на відміну від своїх ровесників, вони пройшли мимо картини, на якій тьотя, зав'язавши хлопчику очі стрічкою, б'є його прутиком³. Ровесники, у яких були тати і мами,

---

³ Ідеться про картину австрійського живописця Трогера (1698–1762) «Невинність карає Амура», яка зберігається у

повернувшись із виставки, не без жаху розповідали друзям, як лиха тітка із задоволенням шмагає невинну дитину. В той час як на інтернатників полотно жодного враження не справило. Подібну екзекуцію їм доводилося бачити мало не щодня. Вони переймалися іншим: цілою групою мріяли помститися лікарці — також вивчитися на медиків, повернутися до інтернату і підсипати їй, виховательці та директору в їжу страшні гамівні пігулки! Або піділлють їй до страви настоянку жень-шеню. В Турянської, судячи з її надмірно рум'яного обличчя, була гіпертонічна хвороба. А від цього еліксиру її артеріальний тиск зашкалив би під двісті! І тоді їй триндилець! Або взагалі нічого не дадуть, лише пупець їй зеленкою змастять, як це часто робила сама Турянська, аби показати, як вона дбає про здоров'я діток, і запевняючи їх, що вони вже виздоровіли. Вихованці, які від самого народження не могли вибратися із цупких пальців медиків, марили, як битимуть лікарку, коли вона уже буде старою і немічною. І це було єдиною розрадою у їхньому нужденному житті. Але вступити до медичної школи поталанило лише Мар'яні: інші погано вчилися, не розуміли багатьох слів, наприклад, не знали, що таке багаття (це, коли

чогось дуже багато, скажімо, морозива, замість якого вони взимку смокчуть шматочки бурульки? Так?), а про зміст розповіді виховательки чи вчительки нерідко здогадувалися з інтонації її голосу. Тож як могли ці страждальці бодай намагатися покращити свій інтелект, якщо у них не було батьків, які би постійно вишколювали їх на вундеркіндів, вимагали виправдати їхні батьківські сподівання, віддячити за турботу і завершити те, чого не вдалося у своєму житті здійснити їм, татові і мамі.

В найтяжчі хвилини свого життя Мар'яна хотіла, щоб у неї була мама, яка заступилася б за неї перед лихою вихователькою і лікаркою. Знала з розмови із Вовусиком Смішком — хлопчаком із просікою на лівій брівці, яку йому лопатою зробив сусід-одноліток. У цього Вовусика колись була сім'я і він розповідав, що в кого є мама, того інші бояться скривдити. Сам Вовусик як, бувало, мамі поскаржиться, то всім хуліганам ставало непереливки...

Вихователі завжди мали з дітиськами клопіт, коли доводилося вивчати з ними пісню «Рідна мати моя...» Бо вихованці не розуміли, чому ця мати «ночей недоспала». Вони краще сприймали розповіді тих ровесників, які, перед тим, як потрапити на державне утримання, проживали в отчому домі. Але згодом їхні родичі чи то трагічно

загинули, чи потрапили до тюрми, чи то їх позбавили батьківських прав через недбальство та пияцтво. Тож ці дітлахи іноді хвалилися своїм друзям по нещастю, як їм жилося в сім'ї.

— Як я ще був з татом і з мамою, — згадував якось Іванко Зівацький, маленький і кругленький, мов гудзичок, із зашмурганим носиком, — то вони, бувало, куплять горілки, а на закуску — цукерки. І давали мені цих цукерок аж цілу жменю!

— І горілку також? — допитувалися дітки, зачаровано округливши оченята.

— Не, — відповідав Зівацький, втираючись ніздрі рукавом свого светра, який виконував роль носовичка. — Горілки вони мені не наливали, бо їм би самим не вистачило!

А Петрик Повітруля (опецькуватий, мов жолудь, ще й у дівчачому пальтечку), коли потрапив до їхньої групи, то в перший же день розповідав:

— Моя мама щодня приводила до хати всяких дядьків, а мене із самого ранку випускала на вулицю, щоби я їм не заважав. А ше вона клала мені до торбинки ножичок, півбуханки хліба та кавалок «кубаси» і вішала мені на шию, аби я міг собі перекусити. Та й добре ж мені було. Ходив, куди мені сі схоче, і гуляв аж до півночі!

Дітки слухали, затаївши подих, а очка їхні блищали, як у лихоманці. Після подібних

розповідей очевидців з волі їм так кортіло жити вдома, поза розкладом, і ні з ким не ділитися льодяниками. І тоді в інтернаті наставала така тиша, яку в інші дні марно намагалися встановити вихователі, роздаючи малятам наліво й направо запотиличники й штурхани.

Вряди-годи траплялося, що когось із дітлахів всиновлювали. Тож і Мар'яночка сподівалася на таке щастя і, коли, бувало, заглядить на порозі інтернату дядечка з тітонькою, то її оченята загорялися надією. Проте, на жаль, вона була приречена на роль гарної живої іграшки, якій відвідувачам було так приємно чіпляти на голівку величезний бантик. Далі справа не заходила. Захожі захоплювалися нею, а брали за названих доньок інших дівчаток. Бо вихователька Мирослава Йосипівна, для якої Мар'яночка була улюбленим об'єктом знущань, не бажала з нею розставатися і подбала про те, аби потенційні батьки обрали замість цієї симпатичної індійчаночки іншу дівчинку...

Коли в ізоляторі очікували візиту гостей, то добра вихователька Уляна Петрівна власноручно причепурювала підопічних, а Мар'яночку запихала в накрохмалену сукню із рожевого шовку й мережива. Хай відвідувачі бачать, що мешканці сиротинця живуть, приспівуючи та горя не знаючи. Для Чолки ж це був знак, що їй та іншим діткам

влаштовують такий собі огляд перед тими, хто хотів би взяти малюка на виховання. І аж тремтіла перед перспективою — вирватися з рук поганої Мирослави Йосипівни. Тож коли директор відчиняв двері, і добротворці входили до зали, Мар'янка не витримувала і стрімголов летіла, наче гвинтокрил, розчепіривши ручки, до тітки, яка їй найбільше сподобається. Обіймала відвідувачку за ноги, тицялася носиком в її долоні і про свою недоленьку їй жебоніла. Оскільки гостя нічого не розуміла, то брак слів Чолка намагалась компенсувати мімікою й жестами: страдницьки наморщувала лобик, вигинала краї ротика, а її благально-скорботні оченята так і промовляли: «Візьми мене! Ноги митиму і юшку питиму-у-у-у!» На допомогу приходила добра вихователька Уляна Петрівна. Знаючи про нелегке життя дівчинки, вона найбільше розхвалювала цю сиротинку перед потенційними батьками і просила в дочерити її. «Я вас благаю, заберіть дитя звідси, — вмовляла Уляна Петрівна гостей. — Воно від декого терпить таку наругу, що моє серце не витримує. Якщо з Мар'янки зроблять каліку, то я собі ніколи цього не прощу! Повірте, я й хвилиночки би не вагалася, якби не була холостячкою: мені закон не дозволяє взяти дитину!»

Здогадуючись, що на всіх сиріт батьків не вистачить, Мар'яночка з усіх сил доводила гостям,

яка вона гарна і слухняна. Хапала їх цупко за руки, вела до кімнати, показувала пальчиком на своє акуратно застелене ліжечко, демонструвала їм, як вона добре вміє робити все те, чого її навчили в інтернаті: виконувати команди «Сидіти!», «Лежати!», «Стояти!», марширувати і співати пісню прикордонників «Стій, хто іде!?» Правда, дівчинка ще не наловчилася вимовляти слова як слід, а природа не обдарувала її музичним слухом, і через те вона просто гучала щось на зразок «І, о, е!» Проте вона цілком зачаровувала візитерів, що прийшли на оглядини. Якби не офіційні формальності, то ті тут же би й понесли додому цього смаглявого гучка. Настільки розчулювали можливих татусів та мамунь скорботно-прохальні оченята маленької раби, її крихітний носик, тиха хода ніжок, що ледве виднілися з-під довгої, аж до підлоги, єдвабної льолі. А розповідь Уляни Петрівни про злигодні цієї гарнюні сповнювали людей рішучістю — не гаючи часу, розпочати визвольну операцію.

Любовно вщипнувши Мар'яну за пругку щічку, майбутні батьки обіцяли приїхати до неї ще. Але на подвір'ї щасливих дядечка й тітоньку перехоплювала Мирослава Йосипівна.

— Стійте, маю вам щось сказати, — шепотіла до них вихователька. — Я вам би не радила брати у свою домівку цю екзотичну штучку!

— Чому? — дивувалися гості.

— Ця Чолка, вона — донька душолюбів! Так-так, її тато, щоб ви знали, спершу людину кинджалом заколював, а вже тоді цікавився її прізвиськом. А мама Чолки — дітовбивця: заманювала дитятко на безлюдне місце та й розсипала по землі цукерки. І коли жертва згиналась, щоби їх позбирати, і в неї оголювалася шийка, — Мар'янчина мама встромляла у неї ніж! Безумовно, діти не повинні відповідати за вчинки батьків, але де гарантія, що Мар'янка не відчує голосу крові своїх предків і одного дня вас не заріже?

— Але ж ця дівчинка — така мила, така безпосередня й неконфліктна! — не йняли віри майбутні таточко і мамця.

— Це на перший погляд, а насправді у неї вже проявляються неприглядні риси, — переконувала їх вихователька. — Ця «мила» істота, щоб ви знали, вже кількох дітей на смерть загризла. А я щоночі, лягаючи спати, тремчу за своє життя і не знаю, чи доживу до ранку!

— Але ж, даруйте, ваша колега запевняла нас, що Мар'яночка — це просто ангел, — стояли на своєму відвідувачі.

— Вона таке казала? — на мить торопіла Мирослава Йосипівна, але швидко викручувалася. — А ви хочете, щоби вона

розповіла вам правду? Хто ж тоді зважиться таке гадючення ввести в сім'ю? Тому Уляна Петрівна Чолку розхвалює і найгарніше одягає, що просто мріє збути це лихо з нашого закладу. Але мені совість не дозволяє мовчки спостерігати, як вас обдурюють, — ще завзятіше траскотіла Мирослава Йосипівна, аби позбавити відвідувачів можливості розтулити рот. — Краще візьміть Тетянку. Вона хоча й не така цікава, зате ви зможете спати спокійно. Бо ця дитина — чесного роду: з'явилася, прошу вас, у нормальній сім'ї пияків.

Бездітна пара, повіривши виховательці, втікала без оглядки. А коли знову відважувалася відвідати малят «Щасливого дитинства», то намагалася Мар'яночку не помічати. Чоловік і жінка із жахом відмахувалися від смаглочолої сиротинки, яка, упізнавши їх, починала збуджено підстрибувати, нарізати довкола них круги, щасливо хекаючи. Не вірячи в те, що дядечко й тітонька могли від неї відмовитися, Мар'яночка бігла за ними слідком із простягнутими рученятами і розпачливо лепетала: «Я чема... Че-е-е-е-ема!» Однак дорослі, проігнорувавши індіаночку, зав'язували знайомство з іншою дитинкою і починали гладити її голівку. Покинута Чолка спершу спантеличено спостерігала цю ласку. Тоді починала ображено сопіти, супила брівки, підходила ближче до зрадливих людців і смикала їх

за одяг. А коли вони й надалі вдавали, що не знають Мар'янки, тоді губки в скривдженій дівчинки зловісно вигиналися, а шкіра на голівці починала ворушитися. Доведена до відчаю, Чолка звалювала на підлогу щасливу конкурентку, шарпала зубами вухо, а з її горла линуло таке зловісне хрипіння, що приїжджі кивали одне до одного: «Таки має рацію оця Мирослава Йосипівна». Погана ж вихователька тріумфувала: «Хіба я неправду казала?» За кару вона в обідню пору відібрала в Мар'яни ложку, а тарілку поставила в куток на підлогу, і дівчинка мусила їжу хлебтати, наче собачатко...

Якщо раніше докільля та оточуючі викликали в Мар'яночки цікавість, то тепер, особливо після кількох невдалих «сватань» — настороженість. Чолка пронизливо вдивлялася в кожного нового дорослого, який випадково опинявся біля неї. І намагалася збагнути, чого від нього чекати? Може, він хоче вдарити її? Або вкусити? Або відібрати в Мар'янки щось таке, про що вона навіть не здогадується? Переконавшись, що страхи були даремними, втрачала до нього інтерес. Якщо якийсь добрий дядечко чи тітка, бувало, почастиє її яблучком чи пиріжком, то вона мусила дочекатися, коли добродійник піде геть або хоча б відвернеться від неї. Тоді тільки бралася до гостинця, хутко заковтуючи його і нервово озируючись. Коли хтось простягав руку до Мар'янки, аби погладити на її

голівці міцні, короткі й густі волоски, то вона недовірливо стежила за цією рукою. Може, п'ятірня незнайомця замість приголубити боляче потягне її за чубчик? І кусала дядечка за палець. При цьому з її чорних очей тягнуло таким протягом, що чоловікові ставало моторошно: дівчинка не так боїться його, як ненавидить. Якби її воля, то горло перегризла б. І якщо вона цього не робить, то тільки тому, що в неї на це просто сили не має.

Декого з дітей доброчинці не всиновлювали, а просто запрошували до себе погостити на вихідні. Таке гостювання для цих безталанних було наче мандрівкою на іншу планету! Вони ж багато чого не знали і не бачили. Слухаючи від виховательки казочку про чарівний перстень із золота, думали, що золото — це покритишки із фольги на пляшках із кефіром та молоком. Адже вони так гарно блищать на сонці у ящиках, коли їх щоранку вивантажують з машини до їдальні!. І побувавши в різних домівках, сирітки були вражені домашнім затишком. А дехто зі сміливіших розпитував у виховательки: чому у них, в інтернаті немає кришталю, ні меблевої стінки, ні магнітофона? Чому вони всі носять однакові пальта й халати? Чому діти, у яких є тато й мама, — в коштовних сережках, на гарних каблучках, а з інтернатників дехто навіть взимку ходить по вулиці в кедах? (Що стосується Мар'яни, то вона ніколи не носила мештів на свою ногу. Їй

завжди діставалися шлапаки на розмір або й два більші!) І чому ті всілякі смакоти — шоколадні цукерки, борщі, ковбаска й шинка, які є в помешканнях людей, чому вони не поспішають до столу дітей в інтернаті? Тут навіть чаю нормального нема, сеча — та й та буває яскравіша!

Вихователька знала, що в таких випадках відповідати.

— Ті люди, у яких усе є, — пояснювала Мирослава Йосипівна, — це несвідомі особи, злодії та всілякі трутні. Вони живуть у статках, бо крадуть. І тому через них ми не можемо дійти до комунізму.

— То при комунізмі усі носитимуть такі тапки, як ми? — допитувалися дітки.

— Авжеж, усі житимуть однаково, — погоджувалася Мирослава Йосипівна.

— Ну, тоді хай краще той комунізм ніколи не настане, — вирішили вихованці.

Вихователька злякалася і попередила: хто буде повторювати такі нісенітниці, то того кинуть за ґрати.

— А це за що? — розгубилися діточки. — За те, що хочемо гарно жити?

Вихователька відразу ж наказала вивованцям навіть забути таке слово як «гарне життя» і яке вимовляють хіба що ледарі і взагалі не наші люди. Бо мати багато грошей і носити модний одяг — це

ганебно, так живуть лише ті, у кого нечисте сумління: всілякі спекулянти, злодії, той, хто торгує з-під прилавка та з-під поли. Тим-то вони смачно їдять та одягаються ошатно, розтлумачувала сиротам керівниця, що обманюють державу. Але рано чи пізно потраплять на лаву підсудних.

— Ви навіть не уявляєте, яке це щастя — нічого не мати: спиш спокійно, знаючи, що ніхто на тебе не нападе, бо ж нічого вкрати! Зате як батьки ваших товаришів-однокласників переживають за свої кришталеві люстри, килими, асигнації у панчосі, які вони нажили нечесним шляхом і які так полюбляє їсти міль! Свої скарби переховують уночі щоразу в інше місце, навіть забувають, куди поклали...

Не дивно, що в Мар'яни та й у інших вихідців із інтернату виробилася звичка постійно виправдовуватися, коли хтось похвалить обновку: «Я цю сукню позичила в сусідки і їй багато літ», «Ці чобітки лише виглядають шкіряними, а насправді вони — з дерматину і весь час протікають»...

2

Мар'яна зростала в інтернаті до п'ятнадцяти літ, аж поки не вступила до медичного училища, щоб вивчитися на фельдшерку. Тож як усі сироти,

вона спершу не знала, звідки беруться окріп, чистий посуд і випрасувана білизна, не була навчена ощадності і не вміла відкладати копійчину на чорний день: жила з переконанням, що гроші — вже майже пережиток. Вважала, що дівчина цілком може обійтися двома комплектами шмаття на рік, і мріяла про речі дуже приземлені, наприклад, вдосталь нарешті попоїсти картоплі з рибкою пряного посолу. Мар'яну не розчулювали, як її ровесниць, букети квітів, вона не знаходила нічого пікантного в ароматі троянд: для неї найбожественнішим був запах, що ішов від супу із томатною пастою, та квашених зелених помідорів, які в інтернаті подавали на обід із гречаною кашею.

Її в дитинстві, як і решту мешканців пристановиська «Щасливе дитинство», дорослі, залякуючи атомною війною, привчали жити сьогоднішнім днем. Під недремних оком наставників Мар'яна з іншими сиротами підписувала до американського президента листівки «Ні — війні!», «Містер Картер, якщо ви проти миру, значить, ви не любите дітей!» і її душа страждала. Бо дехто з товаришів вважав, що господар з Білого дому цих послань читати не захоче, а почепить їх у клозеті і ніколи не довідається, як слізно його благають дітки не губити їх, і отже, бути війні. Інші ж, навпаки, потішаючи Мар'яну, висловлювали сумнів, що

тридцять дев'ятий президент Сполучених Штатів Америки відважиться використати для особистого вжитку листівки з такого цупкого паперу («Задницю собі подряпає!»), а отже, він уважно прочитає їхні протести і, ймовірно, послухається миротворчого голосу радянських діток. Проте наставники запевняли вихованців, що цим капіталістам не можна вірити, а тому декілька разів на тиждень тренували їх жити у військових умовах, щоб бути готовими до несподіваних бомбардувань.

Чолці не вдавалося відразу як слід застібнути бюстгальтер і вона так і не навчилась вправно накручувати бігуді (через що носила хлопчачу стрижку), проте в одяганні протигаза могла б утерти носа навіть найкращому новобранцю після тримісячної служби в війську. А коли в інтернаті оголошували бойову тривогу, то Чолка так швиденько опинялася у сховищі, що їй би позаздрив бігун-спринтер Борзов! «Хто знає, — міркувала сирітка, інстинктивно прикриваючи стрижену голівку руками і без оглядки спускаючись східцями до підземелля, — може, це вже й не навчання, а справжня війна!?! А раптом зараз ці американці кинуть на наш будинок таку бомбу, як колись на Хіросіму й Нагасакі!»

Тож можна збагнути Мар'янине здивування, коли вона, у військовій сорочці та підстрижена під їжака, складаючи іспити до медичного закладу,

побачила, що її ровесниці одягаються по-іншому. В душі вона до них, маминих доньок, відразу почала ставитись презирливо і уникала деталей дамського гардеробу — фальбанок та буфів, аби не уподібнитися до манірниць. Несприйняття Мар'яною усього жіночного пояснювалося не лише тим, що вона, багато літ проживаючи в притулку, не вилазила з паркої шкільної форми. І не тому, що воліла носити речі практичні, наприклад, штани замість ненадійних колготів марки «Один день». Страх мати щось гарне тягнувся за нею ще з інтернату, де вихователька ніколи не пропускала нагоди щось у неї відібрати. Вона постійно чогось позбавляла Мар'яну, конфісковуючи іграшки, яблука, які дитина отримувала у подарунок під новий рік від Діда Мороза. А якщо не могла заволодіти її речами, то намагалася їх ушкодити, забруднити, спалювати бодай словом. Тож Чолка звикла носити такі лахи, на які ніхто б не поласився. А коли вона вступила до навчального закладу, поселилася в гуртожитку та почала ходити на лекції, то щораз більше переконувалася: молодняк зовсім не очікує війни, а зазирає у таке далеке майбутнє, про яке Чолка навіть подумати не сміла! Наприклад, даруючи однокурсницям фотокартки на згадку, подружки підписували їх реляціями такого змісту: «Колись ми будемо далеко, багато років промайне, згадаєш Львів,

студентську лаву, згадай, будь ласка, і мене...» А ще вони одна в одній переписували схеми в'язання светрів, рецепти салатів, тортів та живильних масок для обличчя, перемальовували викройки суконь і вишивали рушники на власне весілля, хоча й не знали, коли воно буде, бо в багатьох ще не було женихів. Втім, це не заважало їм планувати навіть імена майбутніх діток (хлопчика назвати Артуром, а дівчинку — Лізою, як героїв їхніх улюблених іноземних кінострічок). Мар'яну, яка не мала звички вдивлятися в дзеркало, спершу ці мамині доці дратували тим, що вони надто довго перевдягалися після уроку фізкультури, і не переживали з приводу свого спізнення на котрусь із лекцій. Замість готуватися дати відсіч ворожій армії, вони могли воювати з єдиним прищом на своєму личку.

Мар'яна, відколи випурхнула з інтернату, утвердилась в думці, що соціальної рівності не буває. Та й звідки їй узятися в людей, якщо навіть під мікроскопом однакових вірусів не зустріти, бо є прості, а є — не прості: тільце цього дрібного організма, здобутого, скажімо, із аденоїдів людини, має форму сніжинки; герпесу — з війчастою облямівкою, а віспи нагадує шапку Мономаха, яку Мар'янці доводилося бачити на ілюстрації в підручнику з історії.

В училищі Мар'яна також пересвідчилася, що

за межами інтернату далеко більше важить словесна відсіч, ніж дикі інтернатівські дуелі з ляпасами та копняками. Вона подивляла людей, які знають стільки мовних одиниць, що можуть довго й про ніщо розмовляти! Як вона заздрила отій Бабланюк, яка ніколи не лізла за словом до кишені. На всі запитання Чолка звикла відповідати прямо й однозначно, тож дуже здивувалася, коли почула, що існує ще інша форма відповідей, набагато ефективніша. Запитає, скажімо, хтось у Бабланючки: «Тобі не холодно в цій шкіряній спідниці? Вона гріє?» «Звичайно, що гріє, коли на дворі градусів під плюс тридцять!», — не моргнувши оком, відповідала, було, Бабланюк. А на запитання, чому вона вирішила вчитися на дантиста, Мар'янчина подруга запевнила, що їй дуже подобається, коли чоловіки дивляться на неї з відкритим ротом, витріщивши очі. Не дивно, що така дотепна дівчина втішалася успіхом не лише в однокурсників, а й навіть у викладачів. Мар'яна не могла похвалитися таким тріскучим язиком, тож воліла мовчати і ставала ще похмурішою.

На відміну від товаришів з притулку, які були на вигляд ідентичними, наче курчата, через однаковий одяг та взуття, однокурсників якось не захоплювала перспектива стати схожими на інкубаційних. Кожен намагався роздобути речі, які би відрізняли його від решти. Наприклад, Оксана

Бабланюк, з якою Мар'яна потоваришувала з перших днів навчання, носила в одному вусі одразу аж три сережки, мала зачіску «Плюнь у вухо!» (волосся стягувалося у пучок майже біля вилиці) і гаманець із зображенням дівчини-моргухи. Це було приводом для недоброзичливців злословити, що Оксанці бракує хіба що рогів. Її мама продавала на вулиці газовану воду із сиропом і закалимлювала за день більше, ніж була місячна Мар'янчина стипендія. Оксана, частуючи Чолку шоколадними цукерками, відверто зізнавалася, що ніколи таких солодощів в неї не було б, якби вона з мамою жила на її чесну зарплату. А Марина Губська, ця була спекулянткою і на перерві продавала студенткам польські шампуні, флакончики з арабськими парфумами і справжнє диво — дезодоранти для рота! Вона також була не такою, як усі, і Чолка ніяк не могла збагнути, навіщо дівчина вдається у своїй зовнішності до всіляких незручностей: наприклад, начосів вій та гривки, що звисає їй аж до рота і заважає бачити довкілля! Хтось хворіє на хронічний тонзиліт, у когось є цироз, а Юля Дірка потерпала від золотої лихоманки: носила на кожному пальці по персняю!

І всі вони — Оксана Бабланюк, Марина Губська і багато інших однокурсниць та однокурсників — навіть не приховували, що вступили до медучилища за гроші, і мріяли

потрапити у таке місце, щоб закалимити і швидко ці кошти назад своїм батькам повернути. Багато хто виношував у своєму серці надію — стати в пологовому будинку за акушера, якому кожна породілля здає внески — двадцять п'ять карбованців. Мар'яна ще від учителів в інтернаті чула про хабарі, але знала, що до них вдаються окремі особи, яких рано чи пізно досягне рука закону. І була вражена, що це явище зустрічається значно частіше і його зовсім ніхто не соромиться!..

Сама Мар'яна опинилася в медичному закладі не тому, що мріяла про гроші, і не тому, що хотіла полегшувати страждання болящим, а скоріше навпаки. З дитячих літ вона, як і більшість її друзів по нещастю, виношувала в грудях невідчипну ману-надію вирости і стати кимсь у медицині, щоби повернутися в рідний притулок і рано чи пізно відімстити лікарці інтернату — Зої Володимирівні Турянській, у якої були замашки співробітника гестапо, за те, що вона, зі згоди директора та лихих виховательок перетворила життя вихованців на пекло.

Проте не так сталося, як гадалося: після закінчення медучилища і інтернаті для Мар'яни місця не знайшлося.

Кожна дівчина мріє про сильного мужчину, аби бути за ним, як за кам'яною стіною. А що вже казати про вихованок притулку, для яких головною цінністю є лише сила, здатна їх захистити!

Першим захопленням Мар'яночки став хлопчик зі старшої групи — Павлусько Каркач. Він полонив серце дівчинки тим, що бився навкулачки з виховательками, за що часто відбував покарання в інтернатівському карцері. А коли розтрощив лікарці Турянській усі ампули, то став героєм дня. Довелося Зої Володимирівні писати лист до начальника аптек і чекати, коли їй привезуть чергову партію ненависних для дітей медикаментів, а Павлуськові чипіти за кару в підвалі. Правда, двері нещільно прилягали до підлоги, і Чолка крадькома просовувала відважному хлопчиську скибки хліба та котлету, які приберігала зі свого обіду. Подовгу сиділа біля підземелля, чим нагадувала вірну собаку, готову поділитися з господарем кісточкою. Каркач, коли вийшов на волю, також частував Мар'янку всім, що вдалося потайки поцупити з кухні. Проте він розглядав дівчинку як бойового товариша і ні до неї, ні до когось із своїх однокашниць не прив'язався: чи то інтернат спричинився до того, що хлопець не вмів когось полюбити, чи то йому генетично передалися черствість та байдужість батьків, які відмовилися від нього, чи то його як мешканця притулку могла

привабити не сирота, як він, а сильна і незалежна ровесниця, у якої були б і батьки, і хата. Чи не в пошуках саме таких покровителів він кілька разів утікав на волю...

Коли Чолка стала студенткою медичного коледжу і дала списати контрольну з анатомії Дмитрові Гуменчику, то він голосно заявив своїм товаришам:

— Ви навіть не уявляєте, якою розумною є ця маленька Мар'яна.

Чолка, якій досі ще жоден хлопчисько не говорив компліментів, відразу ж відчула симпатію до цього Гуменчика. Щоранку прийшовши на заняття, вона ставала при вході біля вікна і чекала на однокурсника. Загледівши Дмитрика біля стін закладу, Мар'яна так і прилипала личком до віконної шибки. А коли той з'являвся на порозі, — підбігала до нього і супроводжувала до самої аудиторії. При цьому її вушка щільно прилягали до голови. Оксана Бабланючка, яка не могла спокійно глядіти на таку вірність подруги, якось невдоволено буркнула:

— Чому ти бігаєш за хлопцем?

— А що тут поганого? — заокруглила здивовано очі Чолка.

— З тебе уже сміються! — засичала Бабланючка.

— Чому сміються? Чому? — запитала

вражено подруга.

— Та тому, що займати дівчині хлопця — це непристойно, — пояснила Чолці Бабланюк. — Розумієш? Не ти за ним, а він повинен за тобою упадати...

Почувши цю житейську премудрість, Мар'яна так розгубилася, що вкраплення її чорних очей потемніли і ще дужче повирізняшали на обличчі.

— А він... бігає, — пробелькотіла Чолка. — Хіба ти не чула, як він казав: «До чого ж розумна»... про мене, тобто...

— Він так про всіх... — махнула рукою коліжанка, — говорить бабам компліменти на рівні рефлексу! — і Оксанка розповіла Мар'яні, як учора Гуменчик розсипався в похвалах перед цією дурисвіткою Михлічкою: вона йому позичила кольорові олівці для розмальовування судин та артерій людини в анатомічному атласі.

Довго Мар'яна носила в серці образу на Бабланючку, але невдовзі пересвідчилася: подруга таки казала правду про Дмитра. Чолка на власні вуха почула, як Гуменчик ці самі слова, які колись сказав Чолці, тепер адресував іншій однокурсниці. Відтоді Мар'яна більше не очікувала біля входу училища цього перебіжчика і навіть перестала глядіти в його бік...

Ставши практикактою одного госпіталю, Мар'яна зустріла Олега Пайла. Той потрапив до

хірургічного відділення, бо йому в барі не сподобався один відвідувач, який дивився на нього «якось не так». І Олег врізав йому у вухо й зламав собі зап'ястя. «Який він відважний!» — подумала Мар'яна про Пайла у перший же вечір знайомства з ним і відразу в нього закохалася. Її серце розтануло ще й тому, що Пайло дуже гарно одягався: плащ облягав його, наче друга шкіра, а краватка завжди була підібрана під колір костюма. Не так, як дехто з інтернатників, що носили куртки на розмір більші. Крім того, він був старшим від Мар'яни на сім літ і така вікова різниця також їй імпонувала. Бо Чолка була впевнена: людина такого віку повинна мати великий життєвський досвід і серйозні погляди, і з нею буде легко іти і життям, і через темну вулицю. Їхні стосунки продовжилися і тоді, коли Олег закінчив лікування, а Чолку перевели практивуватися до іншого лікувального закладу. Але в інтимній близькості з ним Мар'яні чогось бракувало, от лише чого? У неї він був першим мужчиною, і вона не мала досвіду. Лише переглянувши один американський кінофільм про любов, Чолка збагнула, що має зі своїм коханим американська міс, і чого не отримує від свого хлопця вона, Мар'яна: ніжності й тривалих пестоців. Як обнімав кіногероїню цей супермен, витворяв з нею щось таке, на що самотнім і недолюбленим дівчатам ліпше не дивитися! Коли

Чолка в наступні зустрічі натякала Олегові на ласку, він пояснював усе браком часу. Мар'яна вірила, що вже під час наступного побачення вона отримає від свого милого любов сповна. Але коли приходив довгожданий вечір, то Олег посилався на втому. І Мар'яна знову сподівалася, що уже завтра чи післязавтра вона зазнає очікуваної втіхи. Але мрії знову обманювали її. І коли Мар'яна нарешті дорікнула Олегові, що він лише обіцяє, але не дає сподіваних любовощів, то він почав звинувачувати її в розпусті. «То тільки непорядні дівчата чогось такого жадають, — пояснював Олег, — а ти — скромна і не повинна так поводитись». Втім, Мар'яні навіть на думку не спадало розстатися із Олегом. По-перше, вона його кохала. А по-друге, настільки увірувала в його силу, що їй здавалося: як тільки поруч не буде Пайла, то її зможе скривдити будь-хто, кому тільки заманеться.

Невдовзі Олегові знову хтось у якомусь барі не сподобався, і він уже вдруге опинився у лікарні, але цього разу — зі зламанною вилицею. Коли Мар'яна відвідувала його, то він виводив її на сходову клітку і просив на нього почекати, сам же на якийсь час зникав. Повернувшись, запрошував її подихати свіжим повітрям у дворі-колодязі. Втім, ці зустрічі тривали недовго: Олег постійно просив її іти додому, бо йому потрібно то на перев'язку, то на процедури. Одного разу Чолка взяла для милого

сітку з яблуками та декілька плавлених сирків. Ця передача так його зворушила, що він через декілька хвилин провів Мар'яну до ліфта, пояснивши, що уже вечір, на вулиці темно і він дуже переживає, як його кохана дівчина добереться додому. Але сталося так, що ліфт зупинився на наступному ж поверсі, і Чолку попросили вийти, бо потрібно було підняти до хірургічного відділення каталку з лежачим пацієнтом. Тоді Мар'яна пішки спустилася у вестибюль. Там вона затрималася біля аптечного кіоску, бо згадала, що в неї немає широкого бинта, який був потрібен на практичних заняттях. Щойно вона зібралася купити матеріал для перев'язок, як вздріла Олега!

Пайло вийшов з ліфта і попрямував углиб коридору. В руках тримав сітку з яблуками і плавлені сирки, які йому принесла Мар'яна! Чолка причаїлася за колоною. Вперше їй спало на думку, що хлопець її обманює. Справді, якщо він мав намір заснути, то чому через хвилину подався на перший поверх та ще й з яблуками, які йому принесла Мар'яна?

Олег проминув кабінет головного лікаря, бухгалтерію і натиснув на клямку дверей з табличкою «Старша медсестра».

Повагавшись хвилинку, Мар'яна пішла слідом і зазирнула до кімнати головної медсестри. Ця дівчина уже їла її яблуко!

— Олеже, — озвалася Чолка. — А ти ж казав мені, що будеш спати. І чому моїх яблук не їси, а іншим роздаєш?

— Я тобі зараз усе поясню, — пообіцяв Олег, вийшовши за Мар'яною у коридор. — Я в цієї старшої медсестри позичив певну суму, а тепер треба віддавати, а грошей нема, то я вирішив...товаром... Крім того, треба її задобрити, щоби мені вчасно постіль змінили. І зрештою, ну, розумієш, звідки мені було знати, що ти ще тут? — виправдовувався Олег.

— Не в ліфті справа, а в тобі, — відрубала Мар'яна. — Чому ти мене обманюєш і ніколи для мене не маєш часу?... І я тепер знаю, чому.

— Ти мені не віриш? Мені!?

— Не вірю, — сказала Мар'яна.

Олег роззирнувся і, переконавшись, що у коридорі нікого нема, вдарив Мар'яну по лиці. Вона закричала не так від болю, як від того, що на неї підняв руку той, від кого так сподівалася порятунку. І мимоволі пригадала інтернат з нервовими виховательками та няньками. А Олег одним ляпасом не обмежився, а продовжував бити Чолку і кинув її на підлогу. Його очі налилися кров'ю від думки, що Мар'яна посміла розкусити його.

— Ти, байстрючко нещасна, як смієш мені не вірити? — хрипів Олег, гамселячи Мар'яну. — Хто

ти така, аби я перед тобою розшаркувався!? І вза...

Він не договорив, бо хтось його вдарив по голові. Озираючись, побачив старшу медсестру. То вона огріла його сіткою з яблуками, аж вони розсипалися по підлозі.

— Забирайся геть! — наказала старша медсестра Пайлові, — і щоб я тебе тут більше не бачила!

Ще не встигла командувачка медперсоналом докінчити фразу, як появився головний лікар і виніс вердикт:

— Я вас виписую з лікарні! — прорік гнівно до Олега. — Не потрібні нам хворі, які порушують спокій у нашому закладі.

— Через тебе мене вигнали з лікування! — тицяв пальцем Олег у Мар'яну, коли натовп розпався, а головний лікар повернувся у свої володіння. — Ти уявляєш, яку свиню мені підклала?

— Я? Було мене не бити, то не вигнали б...

Мар'яна настільки була вражена, що Олег її відлупив, що припинила з ним зустрічатися. Переконалася: його сила — не для неї. Але з чуток знала, що колишній коханець і надалі продовжує браваду мордобиття, після чого з яким-небудь переломом здається на милість травматологів...

ДРУГА ЧАСТИНА

3 корабля на бал

1

День відмірював лише десяту годину, коли автобус із Чолкою добувся до містечка. Припалий порохом, з хатинками, що присіли від старості, районний центр справив на Мар'яну враження щойно розкопаного археологами стародавнього поселення, яке вона бачила в якомусь журналі. Найвищою біля вокзалу була дерев'яна скульптура якоїсь дівчини, яка над своєю головою звела горизонтально руки, наче мала намір здатися у полон ворогові. В долонях дівичі гніздився герб містечка. Мар'яна замислилася: чи можливо було б живій людині тримати тягар у такій позі? За законами фізики, хіба що в цирку.

Роздуми Чолці перебив водій голови великожиляківської сільради, який уже десять хвилин як виглядав її. Наблизившись до Мар'яни, він поцікавився, чи то саме вона призначена фельдшеркою у Великих Жилияхах? Ледве він, отримавши ствердну відповідь, кивнув на авто, як Мар'яна хутко схопила свої торби, такі безформні, що було невідомо, з якого боку їх брати і, обганяючи шофера, помчала до його машини, яка

роззирала її зловісними фарами. Вихователі в інтернаті, вважаючи, що нагадувати зайвий раз розсіяним і нетямущим діткам застеляти ліжечка чи хутчій умиватись — марна праця, полегшували своє становище тим, що підганяли вихованців ногою чи капцем. Не обминула ця педагогічна метода і Мар'яночку, яку вихователька не лінувалась щоразу поквапити пантофлею по гузиці. Хоча минуло уже більше двох років, як Мар'яна вилетіла з цього горезвісного гнізда, але звички, здобуті в ньому, переслідували її і досі. Ось і тепер Чолка побоялася, що цей хлопець може розсердитися на неї за те, що вона гається, і вліпити їй запотилничника. І хоч дівчина уміла дати здачі, проте не належала до прихильниць боїв навкулачки і вдавалась до цього змагу лише тоді, коли без нього вже зовсім неможливо було обійтись. Тим паче, що зауважила: за межами інтернату, в середовищі нормальних людей така поведінка зовсім не схвалюється.

Нічого не знаючи про минуле фельдшерки, перевізник здивовано поглянув, як виблискують її литки — пружні і наче соняшниковою олією змащені. Тоді кинувся навздогін. Та як не поспішав, — наздогнав Чолку вже біля свого дегковика.

Закинувши до багажника усі пожитки «пані дохторки», незнайомиць запропонував їй передне

сидіння, і Мар'яна востаннє поглянула на статую, яка у неприродній позі понад десяток літ зустрічала і проводжала пасажирів. І автомобіль покурсував до села, мешканці якого (про це Мар'яна довідалася від однієї тітки в автобусі) досі їдять централізовано (тобто, з однієї миски!), дорогу до сусіда прокладають з допомогою коси, а пори року відгадують по деревах, в міру того як на них появляється і опадає листя.

Авто поводилось по-геройськи лише на центральному шосе. Бо щойно на виїзді із містечка закінчилася мощена дорога і почався сільський путівець, як воно розгубилося, хоча вибоїни були для нього не первиною. Дорога була у вирвах, немов після бомбардування, і голова Чолки декілька разів зустрілася із стелею салону. Мабуть, від цього у неї розболівся зуб.

За увесь час їзди їм не трапився жоден абориген. Коли на шляху постиралися навіть контури цивілізації і на узбіччі почали зустрічатися корови — групами і поодинокі, водій щільно позачиняв вікна, щоби до салону не потрапляла пилюка, і ввімкнув вентилятора.

— Як тебе звати? — поцікавився він у Чолки, зав'язуючи розмову.

— А яке це має значення? — знехотя озвалася Мар'яна, схрестивши на колінах свої налиті руки. Їй захотілося спокою, бо хронічно втомлювалася

від тривалого спілкування: далися взнаки роки, проведені в закритому закладі, а згодом — у гуртожитку з картонними стінами, де ні хвилинки не можна було побути на самоті. Крім того, вона не любила, коли її розпитують, наче в міліцейському відділку. Бо вже встигла помітити: питання люди ставлять їй не просто так, а з якимсь інтересом, щоби потім використати її. Наприклад, дружба із хлопцем, яка починала щойно вимальовуватися, могла стертися в одну мить, варто було Чолці проговоритися, що в неї немає батьків і що вона мешкає в гуртожитку, а не в квартирі.

— І взагалі, навіщо людині ім'я? — спитала Мар'яна у водія, пронизуючи його невдоволено очима і намагаючись збагнути, чому він проявляє таке зацікавлення її персоною. Їй навіть на думку не могло спасти, що перевізник просто хоче підтримати розмову задля чемності.

— А як воно без імені? — здивувався керманіч. — Навіть корови, коти та собаки назвиська мають, усіляким Квітками, Жучками та Мурками їх величають... — і він так близько схилювався до Мар'яни, що вона вловила запах... полину. Дух цього буряну, яким пахнув шофер, так її обеззброїв, що вона, несподівано для себе, пішла на відвертість.

— Не люблю я свого імені, — зізналася.

— Невже воно у тебе якесь чудне, не наше? —

допитувався автомобіліст, якому супутниця нагадувала загнане звірятко і яке вишкірює зубки й гарчить, коли тільки зробиш спробу його погладити. — Я, наприклад, Василь. А ти?

— ... Мар'яна...

— Маріанна, — протягнув Василь так, що це ім'я в вухах Чолки прозвучало, мов луна. — А я вже, було, подумав, що ти — якась Електросила чи Октябрина, і тому соромишся.

Ніколи Чолка не подумала б, що її ім'я так гарне й тепле. То ж хотіла, щоб шофер ще раз і ще повторяв його. Але він чомусь замислився. «Мабуть, почулося», — подумала Мар'яна і відкинулася на спинку крісла.

Коли до Великих Жиликів уже було рукою подати, дорогу перегородило велике дерево, яке покінчило із життям чи то від старості, чи від недуги, що роз'їдала його зі середини.

— Звідки це дерево? — поцікавилася Мар'яна у Василя.

— Вітер, мабуть, звалив...

— А чому його досі ніхто не прибрав?

— Ну, по-перше, цей граб упав зовсім недавно, бо коли я вирушав до міста, то він ще стояв, а по-друге... хто приділить йому увагу? Буде валятися доти, доки хтось не схаменеться порубати на дрова...

І натиснув на газ, аби об'їхати стовбур

довкола по ріллі. Проте чорна маса не захотіла відпустити «Москвича» далі ніж на метр, захопивши в липкі обійми його колеса. Василь аж ключ запалення висмикнув від завзяття, а машина ніяк не могла здолати розораний ґрунт.

— Доведеться кликати на підмогу трактор, — вирішив Василь і, хвацько виплигнувши із легковички, попрошкував до сталевого коня, що жовтів на обрії.

У пралісі озвався дріб дятла. Мар'яна замислилася: як ця птиця струс мозку не дістане? Стільки разів вдарити дзьобком об дерево — це не жарт!

Невдовзі трактор загарчав уже зовсім поруч, з його кабіни виплигнув Василь, з'єднав «Москвича» із сільськогосподарською машиною. Самохідний силач заревів ще дужче, мов би мав намір витягнути із масних обіймів суглиння не «Москвича», а цілу ракету з ядерною боеголовкою, сіпнувся, і Мар'яна почула, що автівка піддалася і висунулася на дорогу за поваленим деревом. Василь, кивнувши трактористові на знак вдячності, знову опинився у «Москвичі», і той зашкутильгав сільським гостинцем. Мар'яна вже іншими очима поглянула на водія. Ні, вона не стала кокетувати з ним чи сушити зуби, що було для неї невластиво. Але її обличчя дужче споважніло, і вона запобігливо відсунулася подалі, до вікна,

побоюючись, що зайняла багато місця, і водієві голови сільради ніде сидіти. Присутність такого енергійного хлопця, від молодого засмаглого тіла якого ішов такий спекотний дух, мов від мікрохвильової печі, вселяла впевненість у завтрашній день. Втративши надію придбати маму й тата, Мар'яна не переставала сподіватися бодай на покровителя. А цей Василь, так вона вирішила, якраз міг би стати для неї надійним заступником. Бо життя, яке відкрилося Чолці після інтернату, було таким незвичним і важким, що їй весь час бажалося перекинути весь його тягар на когось, сильнішого від неї.

— А ось і твоя контора, — кивнув Василь у вікно, коли вони добулися до підніжжя Великих Жиликів, і його застуджена тачка з ревінням поминула очереватілу хатинку на узліссі, яка містилася від села на відстані доброї милі з гаком. Гранітна таблиця з позолоченим написом «Медпункт. Районний відділ охорони здоров'я» біля входу дуже нагадувала Мар'яні плиту з кладовища. За хатою простелився дрімучий ліс. Вода злизала довкола дерев стільки землі, що на поверхню виступило їхнє коріння.

Місце своєї праці Мар'яна уявляла по-різному, але побачене перевершило її сподівання. Бо вона і припустити не могли, що сучасна клініка нічим не відрізняється від сільських

хат, які їй зустрічалися після виїзду з міста, і має всього один поверх. Адже у школі від вчителя історії вона неодноразово чула, що вже проєктують будинки-міста, які матимуть чотири кілометри у висоту; ліфти, які вміщатимуть двісті пасажирів; сонячні батареї, на яких можна буде сушити білизну. І вже недалекий той час, коли люди житимуть у Всесвіті, на Місяці та на інших планетах. Як вони долатимуть таку відстань, коли важко заїхати навіть до Великих Жиликів? Крім того, розміщення цієї лічниці на безлюдді Мар'яні здалося безглуздом. Що буде, якщо з людиною станеться нещасний випадок, наприклад, кровотеча або ж апендицит — як їй дістатися у таку далечінь? Своїми побоюваннями Чолка поділилася з Василем.

— Люди до цього медпункту ніколи й не ходять, — ошелешив Мар'яну Василь, якого хвороби явно ігнорували.

— Невже помирають, не дочекавшись допомоги?

— Попрацюєш місяць-другий, то й сама збагнеш. Тобі просто буде ніколи тут сидіти, і люди розшукуватимуть тебе у селі, перебігшись по хатах своїх сусідів, — усміхнувся цей сучасний кучер. Однак Мар'яна не відповіла йому усмішкою і не лише тому, що її засмутила така перспектива. Вона була дівчиною, яка не вміє усміхатися, як зрештою, і усі вихованці з її групи. Ба, навіть, не знала, як це

робиться! А якби й навіть знала, то не відважилася б на це з обережності, що комусь це може не сподобатися і він постарається зробити все, аби відібрати у неї гарний настрій. То ж закінчуючи навчання в медичному училищі, відчула велику незручність, коли разом з однокурсниками пішла до знімкарні зробити фото на згадку до альбому. Коли кожен по черзі сідав на стілець перед фотооб'єктивом і складав губки човником, Мар'яна дуже переживала, що в неї так не вийде. І уважно придивлялася до однокурсників, аби збагнути техніку усміху. Тоді потай пальцями припідняла кінчики губ до гори і, намагаючись не розгубити цю міну в дорозі до фотоапарата, в душі ремствувала: «Ну кому це потрібно? І навіщо люди взагалі виставляють зуби?»

— Тоді для чого медпункт? — поцікавилася Мар'яна у Василя.

— Це щоб комісію приймати, зателефонувати до міста, бо на селі, крім голови, ніхто телефону не має, — пояснював попутник. — Та що я розбалакався? Сама у цьому переконаєшся. Як сказав хтось дуже мудрий: ліпше один раз побачити, ніж десять почути!

— А чому ти не хочеш зупинитися? — запитала Мар'яна, коли сільська лічниця сховалася за пралісом.

— А ти і так не змогла б зайти до цього

здоровпункту, бо ключі — у голови сільради, Файдульського, — пояснив Василь. При цьому він так поглянув на Мар'яну, наче хотів запитати: «Чому ти так поспішаєш розпрощатися? Невже зі мною нудно?»

— Голова сільради — перший чоловік, його ігнорувати не можна, — вів далі Василь. — Другою авторитетною особою у Великих Жилиях є директорка школи — Ганна Антонівна Коркуцьончиха. Особа пробивна і в місті має добру «руку». Ти знаєш, як вона стала директоркою? Її попередник — такий собі Парфанович — був неперебірливим до жінок. З цього скористалася Коркуцьончиха і підмовила свою повірницю — тітку і шкільну прибиральницю Рувьку запросити директора в гості, підпоїти його і сісти йому на коліна якраз тоді, як до школи приїде комісія. А перед тим Ганна Антонівна про все вже повідомила райвно листовно. Отож Парфановича вигнали, а Коркуцьончиху поставили на чолі школи. А ще вона щось зачатила до будинку, де сиріт утримують, в сусідньому районі. То влаштовує там концерти нашого шкільного хору, то запрошує нещасних діток до себе...

Мар'яна, яка не зазнавала щастя, відколи з'явилася на світ, вирішила, що мусить сподобатися оцій директорці. Тоді її життя стало б світлішим. А ще вона в душі зраділа, що зможе трохи довше

посидіти біля Василя, по очах якого було видно, що він — юнак активований. Але щоб він не здогадався про її думки, запитала невдоволено:

— Куди ми їдемо?

— Та ж до голови нашого, до Файдкульського... у його хаті нині — похорон... — повідомив візничий.

Фаєтон ускочив у таку ковдобину, що Мар'янині нутрощі підплигнули до горла, після чого вона взагалі забула, про що перед тим з Василем говорила. То ж коли розтулила рот, то з нього вихопилось:

— На похорон — із сумками?

— А що з ними може статися? Полежать собі у багажнику... — заспокоїв її візниця. — Ніхто їх не вкраде...

— А чому я повинна іти на цей похорон? — насупилася Чолка. Як колишній мешканці інтернату, їй не було діла до інших.

— Обов'язок велить тобі як новій громадянці нашої общини потішити голову в горі, — пояснив Василь. — Крім того, наш голова — ще й полковник у відставці і любить, щоби усі гуртувалися і в журбі і в радості. А тут якраз померла у його дружини тітка, стара Мухортичка... Для цієї okazji вона обрала такий день, коли всі будуть в зборі. Навіть ніхто точно не знає, скільки їй років... Бо вона після війни, кажуть, паспорта

згубила...

І він розповів, що коли Мухортичка виробляла новий документ, який засвідчував би її особу, то вирішила омолодитись, знявши зі свого житейського рахунку десять, а може й двадцять літ! Проте ні для кого не була секретом її антикварність! Навіть ті бабусечки, які вже далі свого городу не відходять, то й ті стверджують, що коли ще вони дівували, то Мухортичка уже й тоді була на заслуженому відпочинку. Але не роки старої стали тягарем для родини, а її хронічні пакісність та нехлюйство. За нею ж потрібне було око та око. Бо коли бралася зварити борщу, то про це знали і проїжджі: нитки тертого вареного буряка звисали навіть з плота!..

Перспектива взяти участь у сумній церемонії новоприбулу не втішила. Вона вирішила, що в'їжджати до села в день похорону є поганою прикметою. По-друге, не любила, коли її залучали до якогось заходу. Вважала, що ті, хто її завербовує до якогось дійства, хочуть її просто використати. По-третє, то не була та подія, на яку ідеться залюбки. По-четверте, Мар'яну не цікавили покійники хоча б тому, що вже не могли бути її пацієнтами. По-п'яте, у неї знову пробудилися неприємні спогади про життя в інтернаті.

На похоронах Мар'яна за все своє коротке життя була не так уже й багато: проводжала в

останню путь виховательку Мирославу Йосипівну та сторожа-туберкульозника Ольшевського. Церемонія прощання з цими людьми залишила у Мар'яниній душі страшенний намул: тоді не можна було розмовляти, лише вдавати скорботу, якої діточки не відчували. Але що найбільше було неприйнятне для Мар'яни, так це те, що про небіжчика потрібно було говорити лише щось хороше. А сказати добре слово про Мирославу Йосипівну, яка цьвохкала дітей мухобийкою межі очі, бо вони її дратували, у багатьох вихованців просто язик не повертався. Якось Мар'яні приснилося, що до неї прийшла мама, якої вона ніколи не бачила. Вона спросоння хутенько вибралася з-під ковдри і, попискуючи: «Ма...мо, ма...мо!», залопотіла босими ніжками до виходу. Вихователька, якій в цю ніч не спалося, спіймала дитинку за сорочечку, кинула її на ліжко і почала гамселити подушкою. Іншим разом Мирослава Йосипівна, прибираючи в своїй кімнаті, розлютилася, що Мар'яна посміла ввійти на її територію, і так торохнула дівчинку щіткою по нозі, що вона декілька днів кульгала. А коли діти, на думку виховательки, надто галасували, то вона хапала кожного з них по черзі за шию, піднімала над підлогою і у повітрі тримала декілька секунд, поки жертва уже не почне синіти. Так що в групі не було такої дитини, яка не мріяла б поквитатися із

наставницею. І коли малолітні знедолені побачили свою розпинательку в труні, виставленій в актовому залі, то влучили хвилину і вилили на голову небіжчиці чорнило. А ті, хто лише спостерігав за цим терористичним актом, півштори до рота запхали, аби не розсміятися. Лише Мар'яна гарчала — збуджено і грубо, так що зовсім не нагадувала ту дівчинку, яка однієї ночі спросоння вибігла зі спальні, витьохкуючи високим голосочком «Ма... мо!».

За поглум над померлою директор розібрав дітей догола і протримав їх усю ніч у зимному підвалі...

— Вибач за незручності та спеку, але залишилось зовсім недовго... — пообіцяв Василь Чолці, відірвавши її від спогадів про інтернатівську холодну. Ніхто ще ніколи не просив у Чолки вибачення, і вона ледь не заплакала, чого не робила більш ніж півтора десятка літ. Досі в усьому постійно була винною Мар'яна, тому, що, на думку виховательки Мирослави Йосипівни, відважилася на світ народитися та ще й вижити; що її існування в інтернаті проходило краще, ніж у діточок у Освенцеми; що Олександр Матросов через таких паразиток, як вона, кинувся грудьми на амбразуру дота; що сама вихователька в дитинстві майже не бачила хліба. Тож Мар'яночка не могла збагнути, чому домівка, у якій вона стільки мучиться, має

назву «Щасливе дитинство»? Та й чому вчителі в школі запевняють, що дитячі роки — то найліпша пора? І якщо вона, Мар'яна — щаслива, то яким тоді має бути нещасливець?

Аби стримати сльози, Мар'яна вдавано буркнула:

— Не хвилюйся, наш викладач з анатомії все повторяв: «Жар кісток не ломить. І краще десять разів спотіти, ніж один раз покритися інеєм...»

У селі Великі Жилияки, де, за чутками, панував такий суворий клімат, що яблука достигали аж на Різдво, була всього одна вулиця. Вздовж її правого боку тяглися садиби місцевих мешканців. Ліворуч, паралельно цим дворищам, розкинулося сільське кладовище. Воно закінчувалося майже разом з останньою оселею великожиляківців, а далі знову розпочинався ліс.

2

Василь підігнав свій кеб до обійстя, яке виділялося серед інших не лише тому, що було найбільшим, а ще й нагадувало штаб під час бойових дій: довкруг нього вилися хвилі колючого дроту, наче у концентраційному таборі, про який Мар'яні якось доводилося бачити фільм. На дашку дерев'яного клозету красувалися три штуки бойових гранат. А над дверми хліва за лампу

правив потужний прожектор часів російсько-японської війни.

Задивившись на Мар'яну, водій так різко загальмував, що забув вимкнути вентилятор, і хмару куряви, що гналася попереду машини, всмоктало до салону. Мар'янин рот наповнився порохом.

По виході з авто новоспечена фельдшерка, врешті, відчула вітерець, свіжий, мов подих немовляти. Він її підніс, а тоді дуже легенько поставив на землю. Якби під зубами не скрипів пісок, Мар'яна відчула б справжнє блаженство. Але крик, що долинув із двору, змусив її швидко забути про все на світі.

— А-а-а! — неслося з-за огорожі. Мар'яна інстинктивно схопилася за сумку з медикаментами, вважаючи, що у котроїсь молодиці почалися перейми, а «швидка» з міста забарилася, і їй потрібно братися до справи. Але тут із сіней вистромила ніс жінка, вигляд якої був далеким від того, у якому готуються привести на світ дитину. Чорний жакет дуже вдало підкреслював її плоский, мов дошка, живіт. Це була дружина голови Файдульська. Природа поставилася до неї явно неприхильно, і ця матрона, напевно, навіть в стані спокою мала вигляд страхопуда. А тепер, коли провела у сльозах не одну добу, так розмокла, що її обличчя серед непроглядної хустини розлізлося,

ганку вела вузенька й нерівна стежина, яка нагадувала викривлений хребет людини.

Мар'яна уся зіщулилася, коли уявила, що Файдульська зараз почне проробляти з нею те саме, що й з Василем. Бо включитися в цю гру, стати її активним і рівноправним учасником Чолка не могла. Тож боялася, що плакальниця почне її ганьбити чи відважить добрячого штурхана за те, що гостя не зробила бодай спроби скривитися. За компанію. Проте тітка, побіжно кинувши оком на прибулу, промовчала. Подумавши, що ця жіночка уже втомилася ревіти, Мар'яна разом з Василем увійшла до хати голови сільради.

— Чого вона так... розкричалась? — прошепотіла Мар'яна до Василя.

— Невже би ти не побивалися за кимось близьким? — також упівголоса і нахилившись до Мар'яни, аби ніхто не почув його слів, відповів хлопець. І Чолчин ніс знову вловив ледь чутний запах... полину. — Адже відхід родича є справжньою трагедією...

Мар'яні не було знайомим це відчуття, бо родичі у неї не водилися, але вона спробувала збагнути стан Файдульської.

— Це те саме, якби у мене відібрали пальто або ж чоботи?

— Це не зовсім так, бо не можна порівнювати живу людину з якимись предметами... але хай буде

по-твоєму, — милостиво дав згоду Василь.

— Тоді мені зрозуміло, чому Файдкульській шкода тітки, — кивнула Чолка, — але чого вона від тебе хотіла, на шию вішалась?

Мар'яні таки годі було збагнути різницю між мамою і татом, бабою і дідусем, всілякими свояками, бо їх у неї ніколи не було, як і уміння поспівчувати комусь у зв'язку із втратою близьких. Не навчилася ані плакати, бо всі свої сльози витратила ще на другому році життя, ані пожаліти когось, бо її ніхто ніколи не жалів.

— Тебе що — у тому місті нічого не навчили? — ще дужче здивувався Василь. — Якщо людина втратила когось рідного чи близького, то знайомі, сусіди повинні її пошкодувати, висловити їй співчуття.

— Але ж їхня чуйність небіжчика і так не оживить, — зауважила Мар'яна. — Потрібні йому ті сльози, як гадюці — бахіли.

— На жаль, нічого мудрішого люди придумати не в силі... — зітхнув водій і, взявши Мар'яну за лікоть, пропустив до входу. Ще ніхто Чолку не підтримував за руку. Правда, в дитинстві лікарка брала її за верхню кінцівку, але хіба лише для того, щоби вколоти пальчик. І вихователька хапала за долоню, аби розкрутити Мар'янку довкола себе і з розгону жбурнути на підлогу. А Олег, той здається, навіть не здогадувався, що в

Мар'яни можуть бути лівиця й правиця. І лише Василь доторкнувся до її ліктя, але зовсім не для того, аби завдати болю, а щоб заспокоїти. І від цього Чолці на душі стало так тепло, що її вуха щільно прилягли до голови.

3

Після сліпучого сонця Чолці нелегко було пробиратися до кімнати через сіни. Це сільське фойє, яке потопало в мороці, містилось поруч із кухнею. Звідтіль через відчинені двері виднілося півдесятка молодниць, які бадьоро готували поминальну трапезу: одна з них зарізала якусь дуже смердючу цибулину і, пошаткувавши її ножом у власній долоні, опустила до сковорідки на печі; друга дуже вправно краяла рубанець ковбаси у повітрі; третя розрізала буханець хліба, притуливши його до власної грудної клітки і ризикуючи зробити собі характері. Чи то у цих краях про дошку для нарізання продуктів не чули, чи то не уявляли свого життя без ризику. Четверта, із засирненим ротом, намащувала коржі кремом. П'ята голосно коментувала, що вбила комара, а він упав до посіченої капусти, так що несподівано вийшов м'ясний салат із...кров'ю!..

У залі, начиненій представниками місцевого етносу, як кров'янка — гречаними крупами, було

сиро. Чи то від того, що хату змурували із каменю, чи то просто від сліз місцевих баб. І тоді Чолка, нарешті, збагнула, чому їй у дорозі до Великих Жиликів не трапилася жодна жива душа: полишивши всілякі турботи, селяни усього староства зійшлися сюди, аби поглядіти на того, кому сьогодні є ще гірше. Проте це не завадило їм при появі Мар'яни підвести на неї свої зарюмсані обличчя.

Побачивши, що викликала до себе увагу, Чолка знітилася.

— Добридень, — ледь чутно привітала вона учасників траурного форуму.

— І що сьогодні може бути доброго?

Мар'яна повела очима туди, звідки до неї щойно долинула ця фраза. Чоловік, якому не сподобалося Чолчине привітання, не витримав важкого погляду дівчини і задивився на небіжку.

Струхла Мухортичка, яка пішла із листом від владики до Святого Петра⁴, поводитись у своєму дерев'яному халаті пристойно, і її руки були схрещені на тому місці, що їй належить. Але коли Мар'яна бігло поглянула на плакальників — з великими руками та ногами, обпеченими сонцем носами й обвітряними й загрубілими обличчями, то

---

⁴ Померла

відразу пошкодувала, що виїхала сюди в цих шматах, які пошила собі після випуску з училища. Її дорожній одяг не годився для сьогodнішньої події. Тут задавали тон довгі спідниці та светри з рукавами до фалангів та з манжетами, які впиралися у підборіддя, — і усе неодмінно чорного кольору. Хто ж вибрався у кольорову свитину, то в того рукав, наче в дружинника чи в чергового на інтернатівській кухні, неодмінно оперізувала траурна стрічка. Мар'яна ж, зважаючи на спеку, а також для зручності вдягнулась у шорти та матроску, яка більше скидалася на купальник і була з викотом до грудей. Цупке макраме, звисаючи із шиї фельдшерки, нагадувало канат зі спортивного залу. Цей аксесуар змагався у товщині із тапочками, виплетеними із рогози. Мар'яна нізащо б не змогла пояснити, чому їй кортить оголювати ноги й плечі. Просто підсвідомо хотіла засвідчити перед особами протилежної статі, що має молоде й здорове тіло, здатне дати життя іншій істоті. Але тут, де витав настрій смерті, готовність до продовження роду вважалася непристойністю. Своїм антуражем Чолка дуже відволікала селян оплакувати їхню сусідку і виділялася серед групи скорботників, які поводитись вельми благочестиво. Наприклад, жінка, яка сиділа найближче до домовини, остерігаючись зім'яти складки сукні на своєму сидалі, підбрала їх так, що з-під них ненароком

визирнуло мереживо комбінації, і усі змогли переконатися, яка вона чистюня. То ж не дивно, що тут сприйняли Мар'яну, як волосину в зупі. Лиця в шляхетних матрон вмить посутеніли. Вони не відривали очей від голих ніг приїжджої, що тут же, передчуваючи грозу, притулилися одна до одної. Змужичені жалібниці розгнівано про щось між собою зашварготіли. Не могли дарувати новоприбулій того, що вона відважилася бути помітнішою від самої винуватиці траурної урочистості — Мухортички! Правда, вголос ніхто не відважився висловити своє обурення, бо не знали, ким достеменно доводиться ця дівчина родині Файдкульських. Проте стільці під багатьма сердито поскрипували. І своїми поглядами вони обкололи Чолку з усіх боків, мов хірург лідокаїном — бородавку, перед тим, як відтяти її скальпелем від тіла. Особливо крутила невдоволено очима одна матір сімейства. Вона зиркнула на Мар'яну, наче начальник моргу — на студента-практиканта, який насмілювався переступити поріг трупосховища без лікарняного халата. Відтак нахилила голову до своєї сусідки і забубоніла, що молода незнайомка — тонка, наче вудка, а її волосся на голові — таке коротке, що якби на ньому замешкала воша, то неодмінно послизнулася б і зламала б ногу! А ще усі не переставали подивовувати її національну приналежність. В інтернаті, де виховувалася

Мар'яна, проживало навіть декілька негрів. То ж там на їхньому фоні індіанка Чолка майже не привертала нічиєї уваги. А тут місцеві матрони роззирали її, як заморського звіра. Ось коли вона пошкодувала, що не поїхала на практику в Середню Азію!

Але навіть, якби Мар'яна мала слов'янські риси обличчя і була одягнутою, як належить, то великожиляківки однаково витріщалися б на неї, як це зазвичай роблять мешканці сіл, коли заглянуть когось чужого. Адже у таких незначних колоніях усі всіх знають. Чолка не була знайома з такою звичкою сільської людності, і пронизливі погляди бабноти сприйняла як чергову невідворотність долі. Може, після закінчення похорону вони гуртом почнуть її бити? Відчувши небезпеку, вона озирнулася на Василя, в якому відчула свого союзника. Однак якийсь чоловік, виходячи з кімнати, кивнув до водія, і той попростував з ним за двері.

Мар'яна прибрала захисного вигляду, до якого вдавалася в інтернаті в хвилину небезпеки: її личком розповзлася злоба, зіниці звузилися, нижня щелепа висунулася вперед, а волосся стало дибки. Проте відразу ж схаменулася, вчасно пригадавши, що вона — не в інтернаті, а — у Великих Жилиаках. Мовчки докоряючи собі за те, що не додумалася покласти до своєї сумки кілька каменюк для

оборони, Мар'яна збагнула, чому Файдульська зустріла її так прохолодно. Мабуть, на її думку, особа, яка одягається на похорон так екстравагантно, не могла бути своєю людиною і їй уже в камізельку не поплачешся. Так би і в їхньому інтернаті поглянули на розцяцьковану зайду, яка протиставила б себе колективу джинсами «Врангель» та дорогими парфумами.

Кожен, хто заходив до залу після Мар'яни, проголошував:

— Слава Ісусу Христу...

— Слава навіки Богу, — відповідали йому.

«Ось чому мене тут незлюбили, — жажнулася Чолка, почувши паролі місцевого люду. — Мабуть, я потрапила до якихось баптистів». І вона почала згадувати все, що чула про релігійні секти і якими її страшили в школі. У коридорі був стенд, над яким червоніли літери «Релігія — опіум для народу!» Нижче містилися статті про всілякі релігійні конфесії. Але фотоілюстрації, якими рясніла ця дошка пошани, були переконливішими від будь-яких текстів. Під світлиною вродливої дівчини стояв напис «Такими приходять у секту». «І такими стають» було написано під портретом якоїсь, либонь, столітньої бабусі...

Раптом серед сиділок Мар'яна загледіла Мирославу Йосипівну, і серце її забилося дуже швидко. Але в наступну хвилину вона збагнула, що

то не може бути ненависна вихователька. Адже ця мучителька давно померла. Заспокоївшись, Чолка скоса зирнула на жінку, якої щойно так налякалася. У неї були сиві коси, які чомусь не пробувала зафарбовувати, скажімо, на каштаново, і, хоча ще не була така стара, мала зовсім дівочу фігуру. От лише середина обличчя була провалена, як у тієї покійної виховательки зі «Щасливого дитинства». Може, це її родичка?

Якась особа в кримпленовому платті, яка вже либонь прожила певну кількість літ, кратну п'яти (про що засвідчувала обвисла шкіра на підборідді й шиї), і вважала себе чимось вищим від простої колгоспниці, бо замість плебейської хустини накинула на голову ковпак із чорного тюлю із запахом антимолю, приступила до Мар'яни. Це була директорка місцевої школи Ганна Антонівна Коркуцьонюк. Вона простягнула гості хусточку з чорного газу і втиснула її у найдавший куток, аби та не злила великожиляківських баб ще дужче.

«Яка ж вона добра!» — подумала Чолка про жінку в тюлевій накидці. Відчувши в Коркуцьонюк заступницю, Мар'яна не відводила від неї очей. Щоб запобігти ласки в такої доброї тітки, гляділа на неї так віддано, що нагадувала собачку, яка хоче лизнути обличчя свого господаря. Проте захисниця, будучи чимось заклопотана, вийшла з кімнати, і Мар'яна залишилася без

союзниці серед цього термітника. «Чому мене завжди залишають ті, хто є до мене добрим?» — зітхнула Мар'яна, із жалем поглянувши директорці услід. Тоді недовірливо зиркнула на запропонований стілець. Може, зграї цих баб спало на думку зробити з неї посміховисько і котрась із них підставила їй поламаний ослінчик? Попробувавши рукою кожна з його ніжок на міцність і переконавшись, що всі вони надійно тримаються сидіння, свіжоспечена фельдшерка зважилася сісти. Після цього спробувала натягнути холоші до колін. Проте шорти не хотіли розтягуватися. Тоді Мар'яна поставила на колінні чашечки свою сумку із фонендоскопом та медикаментами, але легше від цього не стало. «Погана прикмета, — подумки журилася Мар'яна. — Якщо я з першої хвилини в цьому селі викликаю антипатію, то, мабуть, пробуду тут недовго, от тимчасово, як... молочний зуб». Її ноги затремтіли в ритмі «Танцю із шаблями» Хачатуряна, і вона не переставала глядіти на двері, за якими зникла Ганна Антонівна. Тоді у неї розболівся ще один зуб. Мабуть, із солідарності з першим. Мар'яна почала уявляти, як вона повалила на підлогу котрусь із цих благочестивих матрон і копає її тіло ногами. Аж тут за вікном промайнула якась істота в червоній сорочці і, зазираючи до кімнати, так приліпила до шибки свій ніс і губи, що

вони здавалися розплющеними. А тоді так швидко зникла, що Мар'яна не могла збагнути: чи справді до хати зазірало це створіння у пурпуровій оболонці чи просто привиділося їй із перевтоми? Проте від побаченого їй стало смішно і трохи полегшало на душі.

— А де вода? — почувлося від труни. Це подала голос Рутька — власниця чистої мережаної білизни і шкільна прибиральниця в одній особі. У вільний же від мітли та ганчірки час вона мала ще одне захоплення: збирала плітки по селу, так що практично жила в чужих домівках. Підвівшись, ця похатурниця випросталась на повний зріст, і Мар'яні стало видно, що баба — у зеленій, призбираній біля талії, сукні, підперезаній синім поясом. Чоботи на два розміри перебільшували її ноги, у яких навіть натяку не було на жіночі литки і вони стирчали із широких халяв, як швабри з відер. Руки Рутьки, звиклі до фізичної праці, були непропорційно великими тоді як личко — крихітним і плоским, наче котлета. Рутька — то така, що кожного образить, зате на похороні — вона перша плакальниця. А ще вона дуже кохалася в обрядовості і без її повчань не відбулося жодне погребення.

— Біля небіжчика належиться ставити воду, щоб душа мала що пити перед тим, як виряджатися у далеку дорогу, — говорила Рутька з французьким

прононсом: чи то у неї водилася алергія, чи то — поліпи. Під час похоронів у шкільної прибиральниці наставала зоряна година: селяни за сільськогосподарськими клопотами не надто вникали в тонкощі погребальної традиції, то ж на подібних акціях Рувька була незамінна.

— На вікно почепіть рушник! — командував цей церемонімейстр у спідниці, — аби душа небіжчиці мала чим втерти сльози... А де свічка? Потрібно стрітенську, — замахала руками, коли хтось із родаків Мухортички підніс недогарок, який зазвичай у церквах ставлять «за здоров'є».

— А іншої немає, — прозвучала відповідь.

— Гелé?⁵ — вигукнула похоронна жриця. — Робіть, що хочете, але я не допущу, аби Мухортичка обійшлася без свічок.

Відтак Рувька розпорядилася, аби їй подати монет. Коли баби простягли їй срібняки, то вона заявила, що лише мідяки можна покласти на очі покійниці, аби не дивилася на інших членів родини. Бо це може спричинити їхню смерть. Правду кажучи, Мухортичці заспівали б «Вічну пам'ять» ще дві-три години тому, якби не траурний модератор Рувька та інші сільські знавці

---

⁵ Гелé — вигук, що означає здивування: «Невже?», «Хіба?», «Що ти не кажеш?» (галицьк).

похоронної ритуалістики. Рулька заявила, що везти покійну бабцю до місця вічного спочинку на вантажівці — повна зневага до її праху, потрібно неодмінно на коні, запряженому в воза. Фірман Козлик, на голову якого звернув увагу стригучий лишай, був не проти, але його шкапа родилася не для похоронного супроводу, бо мала червону масть. А тут інша баба заявила, що вона це чула ще від своєї бабці, що для такого сумного діла годиться тільки чорна кобилка. Почали господарі пригадувати, у кого ж то у Великих Жилиях водяться вороні скакуни. Але таких не знайшлося. Зголосився мешканець із сусіднього хутора Качок — конюх Чустря. Але прискіплива Рулька вчинила йому допит і дійшла до висновку, що він недостойний гнати свого огиря до погосту, бо ще парубкує. Цю роль мав виконувати лише одружений хлоп. Збігло чимало часу, поки радці пригадали, що на іншому хуторі — Плітках — таки є візник, який відповідає усім параметрам траурного биндюжника — і одружений, і коня чорного має, такий Котович. Скінчивши кастинг, громада негайно спорядила до цього Котовича делегацію.

А тим часом в сусідній кімнаті Файдульська шпетила наймичку, яка спалила цибулю, мотивуючи своє виправдання тим, що в такому вигляді її більш помітно на вареній картоплі!